
DRONER I VÆBNET KON- FLIKT

Gruppe 2

Kasper E. Marquardtsen, Morten B. Vilstrup, Ludvig H.
Warrer, Hassaan H. Waseem

HUS 6.2

Titelblad

Uddannelse: Den humanistisk-teknologiske bacheloruddannelse

Hus: 6.2

Navn: 58329 - Kasper Eland Marquardtsen – eland@ruc.dk
58099 - Morten Boller Vilstrup – boller@ruc.dk
58644 - Ludvig Hindhede Warrer – lwarrer@ruc.dk
58701 - Hassaan Hamza Waseem – hhw@ruc.dk

Uddannelsesinstitutionens navn: Roskilde Universitet

Semester: 2. Semester

Projekttitle: Droner i væbnet konflikt

Dato for aflevering: 02. Juni 2016

Vejleder: Thomas Theis Nielsen

Anslag: 99.559 tegn (med mellemrum)

Abstract

This study aims to explain the problems related to military drones and their use. In a thorough analysis of the tactical, legal and ethical issues, we intend to give insight into, and provide solutions for the issues. Initially, we look at drones from the mindset and viewpoint of the military to answer the question: Why use drones at all? Then we look at the laws, treaties and gain legal insight to answer: When is it justifiable to use drones? Lastly, we present and discuss the ethical issues, and intend to give a solution to the ethical concerns that arise when using drones. In contrast to this, we include the favorable sides of armed conflict. The methodologies used to answer these matters, is a literature review, hermeneutics, qualitative & quantitative research. Specific literature includes the Genève-Convention and international humanitarian law for the part of this study that includes rules, regulations and law. Furthermore, we use The Journal of Military Ethics for a comprehensive ethical discussion. To aid our study and validate the arguments presented, we use official numbers and speeches for, and about drone-strikes. Our findings reach the conclusion, that the benefits of drones to some extent outweigh the negative consequences - enough so, that the alternatives, in comparison, would cause significantly more casualties or harm than drones.

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	5
Formål	5
Problemfelt	6
Motivation	7
Begrebsafklaring.....	7
U.A.V	7
Terror.....	7
Asymmetrisk krig	8
Guerillakrig.....	8
Problemformulering	9
Metode.....	9
Den kvalitative og kvantitative metode	9
Hermeneutik	10
Den hermeneutiske cirkel	10
Semesterbinding	10
Introduktion til droner	11
Dronens historie	11
Forskellige droner.....	11
Klassifikation af droner:	12
Droner og marketing.....	14
Hvorfor anvender militæret droner?.....	15
Terrorbekæmpelse	15
Kontrol og styring.....	16
Bevæbnede droner og udviklingen heraf:.....	17
Sikkerhed og lavere risiko:.....	17
Droner sparer menneskeliv.....	18
Det økonomiske aspekt.....	19
Krigsret.....	20
Væbnet konflikt eller krig	20
Jus ad Bellum og Jus in Bello.....	21
Géneve-konventionen.....	22
Just War teori.....	23
Proportionalitetsprincippet og nødvendighedsprincippet.....	23
Hvilke etiske implikationer opstår ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt, med henblik på reglerne og teorierne om krigsret?.....	25
Introduktion	25

Er droner etisk forkastelige eller etisk tilforladelige?.....	25
Er anvendelsen af droner et brud på menneskerettighederne?	27
Er dronen det bedste middel mod terrorgrupper?	28
Overholder militærdroner international lov?	30
Er Jus In Bello & Jus Ad Bellum forældet?	31
Hvilke påvirkninger kan droneangreb have på udviklingen af en nation?	32
Er det amerikanske forsvars anvendelse af droner forsvarligt?.....	34
Er anvendelsen af droner i strid med Just War teorien?	35
Konklusion	37
Ideoplæg	38
Litteraturliste	39
Bøger og journaler;.....	39
Internetartikler;.....	39
Tidsskrifter;	43
Videoer;.....	44
Statistikker;.....	45
Taler.....	45

Indledning

Formål

Krig eller væbnet konflikt har til alle tider været kendetegnet ved bestræbelser på at opnå større afstand til fjenden (*Henriksen, :1*). Kombattanter og militær intelligens har altid søgt at opfinde og fremstille nye artefakter, der har til formål at give dem en fordel i krig, og specielt en fordel som grundlæggende handler om, at kunne slå fjenden ihjel på afstand. Denne tendens kan spores helt tilbage til opfindelsen og anvendelsen af militært tekniske artefakter, såsom spyd, bue og pil. Nu er rækkevidden dog blevet væsentligt forøget, da der bliver opereret med artefakter som artilleri, krydsermissiler og droner. Af disse nuværende militært tekniske artefakter, har vi valgt at tage udgangspunkt i dronen. Vi vil i denne opgave sætte fokus på nogle af de problemstillinger, der hører med til anvendelsen af dronen i væbnede konflikter. Her vil vi hovedsageligt rette denne rapports fokus på tre indfaldsvinkler; militærets taktiske anvendelse af droner, som tydeliggøres af litteratur primært forfattet af militærfolk. Dernæst det juridiske og retlige aspekt af anvendelsen af droner, som vi vil finde og uddybe vha. forskellige militære og politiske konventioner, samt krigens folkeret. Til sidst vil vi komme ind på det etiske aspekt, som hovedsageligt bygger på litteratur i form af tidsskrifter, herunder *Journal of Military Ethics*. Her vil der diskuteres fordele og ulemper ved droner, baseret på de to første indfaldsvinkler, herunder jura og militærets taktiske anvendelse af dronen.

Problemfelt

Den teknologiske udvikling af droner udvikler sig år efter år. Hvad startede ud som et redskab, militæret anvendte til at overvåge og eliminere fjender med præcision, har udviklet sig til at blive et redskab anvendt inden for en lang række arbejdsområder. Forskning, politi, sundhed, samt levering af pakker, er nogle af de nye arbejdsområder dronen er kommet i besiddelse af. For et årti siden var det dét amerikanske militær, som havde monopol på udviklingen og anvendelsen af droner. I dag benytter over 70 lande sig af teknologien, og dette har medført et våbenkapløb verden over (*Bergen P. & J. Rowland, 2012*). Et par europæiske lande har for nyligt indgået i et samarbejde om, at udvikle en drone på størrelse med et F-16 kampfly med stealth-funktioner, hvilket er nyt inden for droneteknologien. Dette kan, og vil skabe nye dilemmaer om brugen af droner i væbnet konflikt. De droner der oftest omtales i medierne og genkendes som de gængse, er som regel på størrelse med fugle, og langt billigere at producere, end de droner som anvendes af militæret. Det amerikanske militær har udviklet såkaldte 'nano-droner', som vejer helt ned til 16 gram. Disse bruges udelukkende til overvågning, og er ikke armeret. En af de mest basale grunde til den stigende udvikling inden for droneteknologi er, at det er langt billigere samt mere sikkert, at udstyre fartøjet med en computerchip, frem for en pilot - dronen er økonomisk mere attraktivt at producere end det typiske kampfly (f.eks. F-35 Lightning II), og der er heller ikke risiko for at piloten omkommer. De fleste droner styres ved hjælp af fjernstyring, men der er også droner som er programmeret til at flyve autonomt.

Flere menneskerettighedsforkæmpere udtaler sig om, at brugen af droner er uacceptabelt i væbnet konflikt, mange mener at der er etiske og moralske implikationer. F.eks. så mener mange at brugen af droner strider imod Genève-konventionernes grundprincipper (*Galliot, Jai:s.2*). Foregår der væbnede konflikter i et land, er det tilladt at slå soldater ihjel, men når en drone kan flyve direkte ind og dræbe et "target" uden tropper, så har der ikke eksisteret en direkte væbnet konflikt, hvilket blandt andet er det, der skaber det juridiske dilemma, som vi også arbejder med, herunder Just War afsnittet.

Drone-overvågningen i nogle krigsramte lande er endda så voldsom, at borgerne i disse lande ikke længere føler sig trygge.

Hvad er forskellen fra en helikopter i væbnet konflikt, som transporterer folk med eventuelt et kamera, og så en UAV-drone, som også 'spionerer' og overvåger? Overskrider dronerne overhovedet nogle regler i Genève-konventionen og i den internationale folkeret? Overskrider de reglerne inden for menneskerettighederne? Er droner umoralske at bruge i væbnet konflikt? Hvis dronerne overskrider reglerne, hvorfor er den militære anvendelse af droner endnu ikke blevet ulovliggjort, som f.eks. anvendelsen af atomvåben? Når alt kommer til alt, er anvendelsen af droner så bare en økonomisk-strategisk beslutning, som har vist sig, at være finansielt apriorisk¹. Alt dette vil vi forsøge at svare på i løbet af denne opgave.

---

¹ Erkendt alene ved fornuftens hjælp og uafhængigt af erfaringen (Den store danske)

Motivation

Vores motivation for dette projekt er, at finde ud af i hvor høj grad den moderne krigsførelse har effekt på vores syn på væbnet konflikt generelt. Her tager vi udgangspunkt i artefaktet droner, da de om nogen har en stor virkning på krigsførelsen i dag. Siden det første officielle droneangreb i 2001 i Afghanistan, er det blevet mere hyppigt at anvende droner, denne tendens fremtræder tydeligt - alene ved aflæsningen af antallet af droneangreb siden 2001, kan man se den næsten eksponentielle stigning (*The Bureau of Investigative Journalism, 2016*).

Der opstår en problematik der har rødder i etikken, idet man med anvendelsen af droner, kan være placeret i f.eks. en "Drone Ground Station", uden for fjendens rækkevidde, og derfra anvende dronen til at udføre operationer. Nogle menneskerettighedsforkæmpere deler den mening, at det ikke er retfærdigt over for fjenderne, at føre væbnet konflikt på denne måde, hvis ikke fjenden besidder de samme teknologiske redskaber, herunder asymmetrisk krig. Er det proportionelt, at en af konsekvenserne ved overvågning med droner, krænker civiles privatliv? Hvordan skal man veje ulemperne op imod de fordele der er, ved brugen af droner i væbnet konflikt.

Begrebsafklaring

U.A.V

U.A.V er en forkortelse af "Unmanned Aerial Vehicles" og betyder direkte oversat; ubemandede luftfartøjer. U.A.V er droner hvor piloten ikke er ombord. De styres som regel af en fjernbetjening, som piloten anvender sikkert fra en "Drone Ground Station". U.A.V's kan dog også programmeres til at flyve i bestemte luftmønstre, og i disse tilfælde behøves der ingen fjernbetjening, og derfor heller ingen pilot. U.A.V's opgaver er primært at observere, udpege potentielle mål, lægge strategier og generelt overvågning. Nogle U.A.V's er dog også armerede med missiler, men når vi i opgaven refererer til U.A.V's, refererer vi kun til dem der overvåger. (*Steven J Zaloga – UNMANNED AERIAL VEHICLES*)

Terror

Terror er et begreb vi anvender ofte i denne rapport. Derfor finder vi det derfor også relevant, at der bliver redegjort kort for, hvad terror rent faktisk er, og med hvilken mening vi tilknytter ordet, når vi anvender det.

Den store danske definerer terror som vold udført af grupper, enkeltpersoner eller stater imod andre grupper, stater eller enkeltpersoner, som har til formål at fremtvinge politiske ændringer. Derudover hænger terror også typisk sammen med grupper der gerne vil formidle et religiøst budskab via en voldelig handling. (*den store danske, redaktionen, terrorisme*)

Terrorisme kan være svært at definere. Den subjektive indfaldsvinkel, er ofte den der afgør hvordan terrorhandlingen skal forstås. Hvis man tager udgangspunkt i terrorgruppen ISIS, med hvilke har taget ansvaret

for angrebene i Paris 2015, vil de nok mene, at dette ikke var en terrorhandling, men derimod en frihedsaktion. Det står derimod anderledes til, hvis man fokuserer på 2. verdenskrig - her mente tyskerne at de danske frihedskæmpere var terrorister, danskerne omtalte dem derimod som modstandsbevægelsen og frihedskæmpere. Denne gennemgang af eksempler er blot til for at illustrere, at definitionen af terror kan være indviklet. (*Modstandskamp, terror eller frihedskamp, Rasmus Randris*)

Droner passer ind på dette emne, da de er yderst effektive i jagten på terroristerne. Specielt overvågningsdronerne, som gør det lettere at finde og udpege terroristerne. (*Videnskab, Lise Brix*)

Asymmetrisk krig

Asymmetrisk krigsførelse er et begreb der bliver anvendt, når en af parterne i en væbnet har en militær fordel. Med fordel menes der blandt andet; bedre teknologi, antallet af tropper og generel viden. Dette kan blandt andet resultere i guerillaangreb, hvilket er et klassisk tegn på en asymmetrisk krig. Den 'svage' part benytter sig af 'ufine' metoder, for overhovedet at have en chance for overlevelse i væbnede konflikter. Et andet eksempel på asymmetrisk krig er krigen i Afghanistan imod Taliban. Her var Talibanerne 'ufine', set med lovens briller, og gemte sig blandt civile mennesker, og brugte børn som skjold i nogle tilfælde. Der blev heller ikke båret synlige uniformer, så U.S.A havde også svært ved at skelne mellem civile og Taliban. (*Lars Henriksen, lektoren 2015*)

Guerillakrig

Guerillakrig stammer fra spansk, og betyder direkte oversat til dansk; lille krig. Guerillakrig kendetegner militære operationer udført i fjendtlige områder. Det er let væbnede styrker, der opererer i skjul, og de typiske opgaver er, at udføre en handling hurtigt og effektivt og derefter trække sig tilbage i skjulet. De kæmper efter princippet; 'slå til og forsvind' (*den store danske; guerilla*). Guerillakrigere benytter sig primært af sabotager, baghold og snigmord.

Guerillakrigere bærer typisk ikke synlige kendetegn der adskiller dem fra civile, hvilket er strid i mod den internationale folkeret – Jus in Bello. Ydermere er guerillakrig en metode, eller strategi, som typisk bliver anvendt når der er tale om asymmetrisk krig. Det er deres modsvar til den 'stærke' stat, da det er lettere at opnå sine mål, ved at føre væbnet konflikt på denne måde. Guerillaangreb kan anvendes af begge sider. Forskellen er dog oftest bare, at terroristernes form for guerillakrig ikke er godkendt af FN, NATO eller andre indflydelsesrige officielle politiske institutioner, og derfor betragtes det som værende en ikke godkendt aktion (*Folkeret; Krigsret; Espersen, O. Harhoff, F. Spiermann, O*).

Man kan umiddelbart ud fra disse beskrivelser af guerillakrig, godt tro at droner hører ind under denne kategori. Dronerne udpeger et mål, som regel i det skjulte, og lidt efter bliver dette mål elimineret. Samme metode havde det været, hvis det havde været infanterister, som udførte et snigmord. Reglerne er de samme, uanset om det er en drone eller en infanterist der udfører arbejdet. Anvendelsen af dronerne står dog i kontrast til Talibans måde at føre guerillakrig på, idet deres anvendelse oftest er godkendt af diverse regler.

Dronerne er desuden også gode til at bekæmpe guerillakrigere. Nærmere specifikt er overvågningsdronerne gode til at bekæmpe disse guerillakrigere, da de kan udpege og finde skjulte krigere, og derved forhindre et potentielt angreb fra dem.

Problemformulering

Opvejer fordelene ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt, de ulemper der samtidigt forekommer ved anvendelsen af disse?

1. En undersøgelse af de taktiske årsager der forestår, ved militæret anvendelse af droner i væbnet konflikt.
2. En undersøgelse af det retlige og juridiske perspektiv der forelægger, ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt.
3. En diskussion af dét etiske perspektiv der ligger til grund for anvendelsen af droner i væbnet konflikt, med henblik på de taktiske årsager samt de juridiske principper og regler.

Metode

Den kvalitative og kvantitative metode

I denne opgave vil vi hovedsageligt beskæftige os med den kvalitative metode og den kvantitative metode.

Den kvalitative metode vil vi umiddelbart gøre mest brug af, da flere af de forhold vi ønsker at undersøge er vanskelige at iagttage og måle. Den måde vi f.eks. vælger at anskue det etiske aspekt ved brugen af droner i væbnet konflikt på, bygger på undersøgelse, fortolkning og forståelse for de forskellige nuancer og dybder af den litteratur vi læser. Vi vil først se sagen fra forskellige vinkler, og dernæst prøve at forstå de forhold, der spiller ind under det etiske aspekt. I det retlige og juridiske aspekt af anvendelsen af droner i væbnet konflikt, vil vi blandt andet anvende den kvantitative metode til at beskrive oplysninger. Her kunne der være tale om numeriske værdier, som f.eks. beskriver antallet af civile omkomne eller antallet af angreb. Disse tal vil give os et overblik over sagens alvorlighed og/eller relevans.

Vores projekt er desuden lavet ud fra et litteraturstudie. Det vil sige, at vi tager udgangspunkt i det der tidligere er skrevet om emnet. Grunden til at vi har valgt at lave et litteraturstudie er, at der mangler overblik over lovgivning inden for droneområdet, samt at det mangler at blive belyst, hvad det er, der er etisk korrekt og ukorrekt. Almindeligvis vil man i en opgave samle litteratur, og baseret på denne, præsentere nye argumenter og bidrage til emnet. Da dette er et litteraturstudie vil vi i stedet samle, organisere og præsentere andres argumenter. Opgavestrukturen er simpel, med en introduktion hvori vi kort informerer læser om

droner. Herefter følger en dybdegående diskussion af emnet ved hjælp af kilder. Til sidst vil vi konkludere på emnet, ved at svare på, om fordelene ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt opvejer de ulemper der forekommer ved anvendelsen af disse.

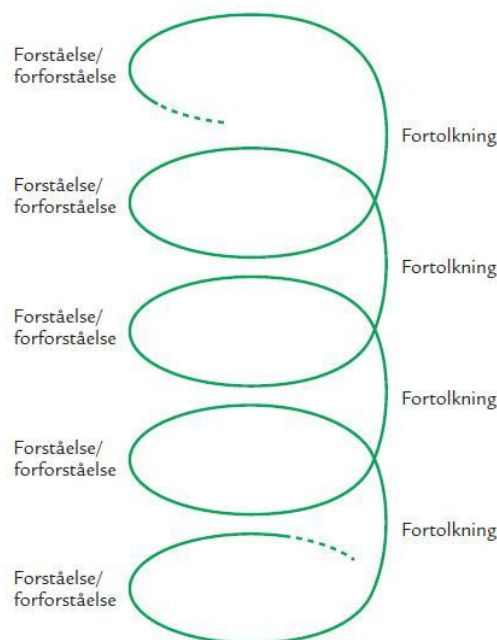
Hermeneutik

Hermeneutik er læren om fortolkning. Humaniora er grundlæggende fortolkning, og forståelsen opnås ved hjælp af en fortolkningsprocedure. Man fortolker alt, uden nødvendigvis at tænke over det. Al form for kommunikation er et godt eksempel. Hvorfor griner jeg når Tobias fortæller en joke? Det gør jeg, fordi jeg fortolker Tobias' joke, og derved forstår den, og på den måde, ender jeg ud med at grine (*Niels Ebdrup; Hvad er hermeneutik?*). Det samme er gældende for vores undersøgelser omkring droner.

Den hermeneutiske cirkel

Når man læser en tekst, har man en bagage af viden, fordomme og forståelse, forinden man læser teksten. Det kalder man for *forforståelsen*. Denne *forforståelse*, kan naturligvis komme til at præge ens billede og forståelsen af teksten. Efter man er begyndt på teksten eller historien, begynder man at fortolke, inden man overhovedet er færdig med historien. Lige så snart man er kommet videre med opgaven, bliver ens fortolkning til en ny *forforståelse*. Den nye *forforståelse* bruger man til at lave en ny fortolkning. Sådan fortsætter det indtil historien er slut. På den måde har man skabt en helhed, ved at sætte de enkelte dele sammen. Hele den proces kalder man for den hermeneutiske cirkel (*Søren Kjørup; Menneskevidenskaberne, naturvidenskaben som forbillede*).

Hvis man sætter den hermeneutiske cirkel op imod vores projekt, har vi ligeledes hver især haft en *forforståelse* for hvad droner er, og ud fra hvad vi læser, og hvordan vi læser nye tekster, udbygger vi denne viden og denne *forforståelse*.

Semesterbinding

Det obligatoriske fag, som skal være inddraget i dette projekt, er TSA (Teknologiske systemer og artefakter). Det ekstra fag, som vi har valgt at inkludere i dette projekt er STS (Subjektivitet, teknologi og samfund). TSA passer på dette projekt, idet vi tager udgangspunkt i droner som et artefakt. Vi har fokus på de metoder og systemer der indgår i et teknologisk artefakt, og dronen kan i sig selv, forstås som et teknologisk system. Grunden til at vi har valgt at inddrage STS i projektet, som den anden semesterbinding, er fordi det etiske aspekt fylder meget i vores opgave. Samspillet mellem mennesker, samfund og teknologi er hele hovedessensen i dette projekt, og derfor er det også oplagt for os at vælge dette fag som den anden binding.

Introduktion til droner

Dronens historie

Den 11. september 2001 var den dag, hvor USA stod offer til et af de mest omfattende terrorangreb nogensinde. Fire kaprede fly resulterede i flere tusinde døde og massive ødelæggelser i USA. Aldrig har en terroraktion kostet så mange mennesker livet. Efterfølgende var amerikanerne i chok, og terrorhandlingen blev opfattet som en krigserklæring. Den amerikanske regering var overbevist om, at Osama Bin Laden og terrororganisationen Al-Qaeda stod bag. Daværende Præsident George W. Bush erklærede efterfølgende "the Global War on Terrorism" (*Fenger-Grøndahl, Malene; 1*). Det var i årene efter denne erklæring, at de militære droner for alvor blev taget i brug af amerikanske styrker og af CIA. En af årsagerne til dette er, ifølge Anders Henriksen og Jens Ringsmose, at konfliktens karakter skabte et hidtil uset stort behov for real-time efterretninger, samt evnen til at kunne ramme enkeltindivider præcist og umiddelbart efter, at de var blevet identificeret (*Henriksen & Ringsmose; 9*). I et militært parlør var målet at forkorte og komprimere det såkaldte OODA-loop, hvilket er en forkortelse af "observe, orient, decide, and act" og beskriver en beslutningscyklus, som er afgørende for, hvor hurtigt militære styrker kan reagere på slagmarken. Jo hurtigere reaktionsevne, des større sandsynlighed for succes. Ifølge Henriksen og Ringsmose så er et ofte fremført argument af militært personel, at teknologi komprimerer OODA-loopet².

Historien om anvendelsen af de ubemandede fly går imidlertid længere tilbage i tiden, end september 2001. Under første verdenskrig eksperimenterede flydesignere i USA, Storbritannien og Tyskland med primitive radiostyrede fly, med hvilke betragtes som forløberer til krydsermissilet. Ambitionsniveauet og fantasien oversteg dog den tekniske formåen, og dronerne blev i denne tidlige fase oftest brugt som måldroner for antiluftskyt til militære øvelser. Det største gennembrud før 2001 var i 1982 i forbindelse med interventionen i Libanon, hvor IAF (Israeli Air Force) anvendte små og simple droner, som var udstyret med billige letvægts kameraer. De afsendte disse rekognosceringsdroner og 'lokkedue-droner' i retning af fjendens formodede jord-til-luft batteriers position. De forekom på de syriske radarer og blev derefter skudt ned - dette gav en viden tilbage til de israelske luft-til-jord missiler, som retalierede med missiler affyret fra jagerfly. IAF's succes med de førerløse fly fik igen det amerikanske forsvar til at interessere sig for udviklingen af droner, og siden angrebet i 2001 er der sket en eksplosiv vækst i antallet og brugen af droner – bevæbnede som ubevæbnede (*Henriksen & Ringsmose; 10-12*)

Forskellige droner

Man kan overordnet set dele droner op i to kategorier, hvis man kigger på dem udelukkende i et krigsperspektiv. Der findes bevæbnede droner og ubevæbnede droner. De bevæbnede droner, som ordet antyder, er udstyret med våben, primært missiler, og bruges til at skyde på mål med. De ubevæbnede droner er

---

² OODA Loopet refererer til beslutningscyklussen: Observe, orient, decide and act

udstyret med kameraer, og bruges til at spionere og overvåge bestemte områder. De kan bruges til at udpege mål for kampfly, helikoptere, artilleri mm.

Nogle af dronerne er på størrelse med F16 fly, andre er på størrelse med fugle. Dronerne som bruges til at overvåge, er de små - det er også de billigste at producere, og koster få tusinde kroner, hvorimod de store droner, som er bevæbnet med våben, koster millioner. De små droner er sågar også blevet så udbredt, at de kan findes på diverse butikshylder i dag til privat brug (*Thomas Møller Larsen, Faktalink*).

Klassifikation af droner:

Der findes 3 klasser af droner.

Klasse I

Klasse I droner er ubevæbnede droner, som vejer mindre end 150 kg. Disse er oftest bærbare og affyres via en rampe eller med håndkraft. Rækkevidden er på mindre en 50 km og, dette medfører, at de i militærsammenhænge er ideelle til overvågning. Det økonomiske tab er ikke så stort i tilfælde af, at de bliver skudt ned eller styrter ned. Eksempler på klasse I-droner er 'Hermes 90' og 'Black Widow' (*Ringsmose J. s7 – En nuancering af debatten om ubemandede fly*).

Figur 1 Hermes 90 drone

Klasse II

Katapultaffyrede droner på mellem 150 og 600 kg kaldes for klasse II droner. Rækkevidden er på omtrent 200 km. Disse flyver i ca. 3 kilometers højde, og kan derfor bruges til overvågning, men også til laserudpegning af mål for større våbensystemer. Eksempler på klasse II-droner er 'Aerostar' og det danske forsvars 'Sperwer' eller "Tårnfalken" (*Ringsmose J. s7 – En nuancering af debatten om ubemandede fly*).

Figur 2 Sperwer drone

Klasse III

Klasse III droner er i en vægtsklasse på 600+ kg. De droner der oftest bliver omtalt i medierne, er klasse III-droner. De er bevæbnede og opererer meget højere oppe i luften, i meget længere tid sammenlignet med klasse I og klasse II droner. Eksempler på klasse III droner er 'MQ1-Predator' og 'MQ9-Reaper' (*Ringsmose J. s7 – En nuancering af debatten om ubemandede fly*).

Figur 3 MQ1 Predator drone

Der findes flere måder at kontrollere droner på. Nogen droner kan fjernstyres til at angribe destinationer som f.eks. i Mellemøsten - af dronepiloter i U.S.A. Andre kan betjenes uden en fjernbetjening, da de kan programmeres til at flyve i forskellige højder og flyvemønstre. Af denne grund er det muligt at overvåge et område kontinuerligt. En drone der flyver uden en dronepilot, og har fået programmeret sin egen 'kunstige intelligens', flyver autonomt. Man kan desuden også udstyre droner med højteknologisk udstyr, så de f.eks. gennem en elektromagnetisk radar, kan se igennem bygninger. Ydermere kan man forsyne dem med sensorer der kan opfange varme.

Dronerne bruges primært i dag til overvågning i landområder i væbnet konflikt. De er effektive, da de kan rekognoscere 24 timer i døgnet. Pilotens liv risikeres ikke ved anvendelsen af droner, hvilket står i kontrast til anvendelsen af bemandede kampfly mm, hvor pilotens liv er i fare. Dette er endnu et af argumenterne der benyttes når man taler for brugen af droner i væbnet konflikt.

Overvågningsdrone teknologien er i dag blevet et fast inventar i flere militære arsenaler (*Bergen P. & J. Rowland, 2012*). Det er dog kun få lande som besidder bevæbnede droner, eksempelvis; USA, Iran, Israel, England, Rusland og Pakistan. Om 10 år forudses det at være muligt for alle stater at kunne købe droner som er bevæbnede, og som er i stand til at affyre missiler (*Finnegan P, Teal Group, 2014*). Det forudses også, at der vil blive brugt dobbelt så mange penge på udviklingen og anskaffelsen af droner, som der gjorde i 2013. Teal Group vurderer at dette beløb vil ligge på omkring 11,5 milliarder dollars.

Droner og marketing

Vi vil i dette afsnit fremlægge hvordan salget af militære droner forholder sig på det private, såvel som på det offentlige marked. Afsnittets fokus vil udelukkende være på salget af droner, som bliver anvendt eller produceret til militært brug. Der bliver taget udgangspunkt i de største producenter og de salgsteknikker og argumenter de forelægger.

Det internationale militære dronemarked er, ifølge en dybdegående rapport fra WinterGreen Research, i gang med en betydelig vækst, fordi det har vist sig, at dronerne kan udføre mange forskellige roller. For det første er brugen af letvægtsdroner med monterede kameraer, en af de mest effektive teknologier til at bekæmpe terrorist enklaver³. Derudover bruges de militære droner også med monterede våben, hvilket betragtes som et risikofrit alternativ til bemandede kampfly. De større og tungere rekognosceringsdroner er desuden i stand til at udføre '3D mapping', så militæret kan kortlægge enklaver (*WinterGreenResearch, 2015*). Ifølge Susan Eustis, hovedforfatteren af rapporten 'Military Drones Market Shares, Strategies, and Forecasts, Worldwide, 2016 to 2022', repræsenterer anvendelsen af militære droner en revolutionerende milepæl indenfor militæret;

"Use of military drones represents a key milestone in provision of value to every military in every country. Customized camera configurations are used to take photos and videos with stunning accuracy and ideal representations of activity by an enemy. Digital controls further automate flying, making ease of use and flight stability a reality. New materials and new designs are bringing a transformation of military drones forward. With further innovation, continued growth of military drone markets is assured." – Susan Eustis

Det internationale marked for militære droner var i 2015 på 4,4 milliard dollars og ifølge rapporten fra WinterGreen Research, så kommer den til at stige til 6,8 milliard dollars i 2022.

En af årsagerne til at det militære dronemarked har oplevet så stor succes, er grundet producenternes argumentering og markedsføring. Starter man f.eks. med at undersøge Lockheed Martin, som er en af de førende producenter indenfor avancerede teknologiske systemer, herunder droner, så er en af deres slogans *"The best person for the job isn't always one"*, her ment at teknologien skal arbejde side om side med mennesket.

"Unmanned systems are changing the way militaries operate and protect forces... The success of an unmanned system in any domain is best demonstrated by the way it integrates with manned activity and serves as a capability multiplier, rather than a one-for-one swap. Lockheed Martin's portfolio emphasizes the human-machine team to expand capabilities, whether conducting tactical surveillance in a war zone, dousing forest fires, moving supplies in a convoy or inspecting underwater pipelines." – Lockheed Martin

---

³ Enklave; del af en stats territorium, som ligger adskilt fra staten og helt er omsluttet af en anden stats territorium (Den Store Danske).

En interessant argumentering i dette citat er, at selvom de ubemandede systemer fysisk erstatter militært personel, så skal det ikke betragtes som en erstatning. Systemerne komplimenterer militæret og åbner op for nye muligheder.

En anden af de store producenter indenfor militære droner er AeroVironment. De beskriver både diskursivt og bogstaveligt talt, hvordan deres produkter er løsninger – løsninger baseret på at højne sikkerheden og effektiviteten. De beskriver hvordan deres droner først og fremmest hjælper med at gennemføre missioner, men også mht. at minimere styrkernes størrelse, så færrest muligt militært personel er i fare. De kommer endda med et konkret eksempel, som tydeligt illustrer de mål deres produkter kan hjælpe med at realisere;

”When ground forces find themselves engaged in a firefight or near a target, the ability to deploy and use a tactical precision weapon system quickly and easily can mean the difference between mission success and failure. The Switchblade is an advanced direct fire missile system with high precision capabilities, minimizing collateral damage in hostile environments. When the mission requires a proven “Direct Fire Missile System” Solution with low operational cost and small footprint (manpower, size, weight and logistics) there is no better choice than AeroVironment’s Switchblade.” – AeroVironment

Nogle af disse argumenter hjælper med at danne rammen for denne rapport. Det gør de fordi, at selvom anvendelsen af dronen bidrager med militære fordele, knytter der sig til disse fordele nogle etiske implikationer – dem berører senere i denne opgave. En tydeliggørelse af argumenterne for anvendelsen af dronen, mener vi, sætter kontekst til disse etiske komplikationer.

Hvorfor anvender militæret droner?

Vi vil i dette afsnit fremlægge nogle af de taktiske fordele dronen har bragt med sig. Hvilke processer i væbnet konflikt, hvorpå dronen har simplificeret disse. Ydermere bliver der også kigget nærmere på den øgede sikkerhed dronen har skabt. Afsnittet vil have fokus på tre forskellige områder: Kontrol og styring, bevæbnede droner, samt den mindskede risiko for tab ved anvendelsen af droner.

Terrorbekæmpelse

I perioden 2008-2014 blev der udført cirka 1200 droneangreb af det amerikanske militær i Afghanistan, Libyen og Irak (*Bureau of Investigative Journalism; 1*).

Som tidligere nævnt i rapporten, satte George W. Bush, efter angrebet på World Trade Center, gang i den globale kampagne; ”The Global War on Terror”. Daniel L. Byman tydeliggør i sin artikel: ”Why Drones Work”, at dette var springbrættet for brugen af droner og udviklingen af disse. Siden da har dronen været kerneelementet i bekæmpelsen af terror under Obamas styre (*Byman, D. L. 2013*), men hvorfor er det at lige præcis dronen, er det som valget falder på, når man skal have neutraliseret terrorister?

Først og fremmest så er grunden denne, at man ikke risikerer at miste infanterister, hvis dronen skulle blive skudt ned. Dette gør det lettere for dronepiloten at infiltrere et område med fjender, da tabets udfald kun

kan blive så stort, og med dette menes der, at dronen ville blive skudt ned. Havde det været en gruppe af infanterister som opererede på landjorden, og skulle infiltrere samme enklave, kunne udfaldene være flere - nogle kunne blive neutraliseret, nogle kunne blive tilfangetaget og nogle tortureret (evt. til propaganda eller for løsesummer). (*Walsh, J. I. 2013*)

Ydermere så sættes der ikke store 'fodspor' på landjorden, når en drone operation skal afvikles, de fylder ikke så meget, og kan nemmere gemmes væk for en satellit, end en række kampfly i et hangarskib. (*Walsh, J. I. 2013*)

Et andet taktisk element som kan menes at gøre dronen overlegen, er denne blanding mellem at kunne indsamle aktuel information gennem kameraer, samtidig med muligheden for at kunne uskadeliggøre fjender. Da droner kan opnå de bedste vinkler, samt største overblik, i forhold til infanterister, helikoptere og kampfly, må dette også betyde, at de står centralt placeret i beslutningen om at neutralisere eventuelle fjender. Chancerne for at dræbe civile, er mindst hos dronen, da den har mulighed for at indsamle den bedste form for information og komprimere OODA-loopet. Nogle af disse elementer har også haft betydning for, hvorfor USA har fokuseret så meget af deres kampagne mod terror gennem droner (*Walsh, J. I. 2013*).

USA's brug af droner mod Al-Qaeda og Taliban har været en stor succes. Omkring 3300, associeret med terrorgrupperne samt 50 højtstående medlemmer, har mistet livet til droneangreb (*Byman, D. L. 2013*). Droneangrebene har været så succesfulde, at terrorgrupperne har set sig nødsaget til at stoppe med anvendelsen af kommunikation, herunder telefoni og netværk. Ifølge Byman, viser en note fundet imellem nogle af medlemmerne af terrorgruppen Taliban, at man ikke skal mødes i store åbne områder, og at man skal forsøge at undgå 'fjernstyret kontakt'. Dette illustrerer den negative effekt, dronen har haft for terrorgruppens rekruttering af nye krigere, da det at træne store grupper i åbne områder, ville være et nemt bytte for en drone.

Kontrol og styring

"Command & control", også kendt som C2, er den mest anvendte militærproces til at give ordre, koordinere, planlægge, samt styre deres egne og allierede styrker. Kommandanten giver ordrer til sine enheder, og derefter udfører de disse ordrer. Kommandanten er den som har overblikket. "C2" er selve mekanismen hvori opgaver og missioner bliver udført via militæret (*Chambers III, J. W., 2000*). Dronen spiller en vigtig rolle i processen, da den har gjort det lettere for kommandanten at give ordrer, samt skabe sig det store overblik. De fleste droner bliver anvendt af militæret til overvågning. Disse er udstyret med et kamera som sender direkte billeder til operatøren af dronen, samt sender informationen videre til kommandanten (*Chambers III, J. W., 2000*). En af de første droner krævede en kontrolstation på størrelse med en container. Inde i den sad to operatører, syv computerskærme samt en lang række paneler (*Howard C., 2013*). Lockheed Martin har udviklet en 'fjernbetjening' også kaldet: "Mobile Ground Control Station", denne er udstyret med GPS, direkte kamera over hvad dronen filmer og koordinator på afmærkede punkter. Denne styres af blot én

operatør, og er håndholdt (*Lockheed Martin, 2016*). Dette er blot nogle af de funktioner 'fjernbetjeningen' er udstyret med, og dette har været med til at ændre hele C2-processen.

Det tyder på, at der i fremtiden vil kunne ses operatører, som kan styre flere UAV's ad gangen via et samlet system. Lockheed Martin er gået i gang med at teste mulighederne for at skabe et system, som kan styre enheder på jorden, i luften og i vandet via ét system.

Bevæbnede droner og udviklingen heraf:

Hele ideen bag brugen af UAV's udstyret med våben, ligger omkring halvtreds år tilbage. De første tegn man så på dette, var i anden verdenskrig, hvor de tyske kampfly FX-1400 var udstyret med en et-tons tung bombe, som var fjernstyret af en pilot i et "mothership" (*Callam, A., 2010*). Senere prøvede USA kræfter med deres første bud på en drone. Dronen var døbt "Firefly" og blev brugt i den vietnamesiske krig. Budgettet løb hurtigt løbsk og projektet blev stoppet. Det israelske militærs brug af dronen "The Pioneer" inspirerede USA til at genoptage brugen af bevæbnede droner til krigsoperationer. I 1987 blev "The Pioneer" udstyret med et mindre maskingevær og fik debut under den persiske Golfkrig. Det var den første drone, som efter sigende skulle have fået soldater til at overgive sig. Succesen bag "The Pioneer" betød at man investerede tre milliarder dollars i et program, der skulle videreudvikle droneteknologien. Dronerne blev primært brugt til overvågning, men efter d. 11 september, 2001 steg efterspørgslen på bevæbnede droner markant (*Callam, A., 2010*). Hellfire-missilernes efterspørgsel steg også markant, da det var disse USA valgte at udstyre dronerne med. Missilet var oprigtigt skabt til at destruere bygninger og fartøjer, men blev senere hen genskabt med fokus på præciserede angreb. Hellfire-missilet skulle bruges til at neutralisere terrorister. Ifølge Callam blev MQ-1 Predator-dronen gennem år 2000, brugt til adskillige krigsoperationer, hvor målet var at neutralisere et højtstående medlem i en terrororganisation. Bevæbnede droner bliver stadig brugt i dag, og de mest anvendte i det amerikanske militær er MQ-1 Predator, MQ-1C Sky Warrior og MQ-9 Reaper. Predator-dronen kan opnå en højde på ca. 7,6 kilometer og er udstyret med to Hellfire-missiler og to kameraer, det ene infrarød (*Callam, A., 2010*). Sky Warrior er større, kan operere i højere luftlag, og er udstyret med fire Hellfire-missiler. Reaper er den største af de tre droner. Den kan opnå den dobbelte højde og hastighed som Predator-dronen. Den kan desuden udstyres med helt op til otte Hellfire-missiler. Callam pointerer ydermere at den er udstyret med en software-pakke, der gør det muligt for dronen, gennem kameraet, at genkende mennesker, eller menneskeskabte objekter. Dette gør dronen i stand til at identificere menneskeskabte bomber. Bevæbnede droner blev for alvor brugt, da operation "Global War on Terror" blev igangsat. Siden da har bevæbnede droner vist sig at være yderst effektive til at identificere, lokalisere og ikke mindst eliminere deres mål (*Callam, A., 2010*). Dette har betydet, at bevæbnede droner har været fast inventar i militærets arsenal til bekæmpelsen af terror i Irak og Pakistan.

Sikkerhed og lavere risiko:

I 2013 holdte præsident Barack Obama et foredrag om USA's brug af droner til bekæmpelse af terror ved 'The National Defense University'.

Han udtalte sig b.l.a. om brugen af droner som et alternativ til andre teknologiske artefakter: *“Where foreign governments cannot or will not effectively stop terrorism in their territory, the primary alternative to targeted lethal action would be the use of conventional military options. As I’ve already said, even small special operations carry enormous risks. Conventional airpower or missiles are far less precise than drones, and are likely to cause more civilian casualties and more local outrage. And invasions of these territories lead us to be viewed as occupying armies, unleash a torrent of unintended consequences, are difficult to contain, result in large numbers of civilian casualties and ultimately empower those who thrive on violent conflict”*. – Barack Obama, 2013

Her nævner Barack Obama, at dronen er et essentielt led i den moderne krigsførelse, da droner kan operere steder hvor andre enheder ikke er i stand til at operere. Ydermere nævner han droners præcision, som værende overlegne i forhold til andre kampfly.

I sin analyse af brugen af droner i militæroperationer kaldet: ”The Remote Control War”, fokuserer Eric Ruder nærmere på, hvilke risici der er forbundet ved at fjerne de fysiske piloter fra moderne fartøjer:

“There’s no pilot at risk of being killed or maimed in a crash. No pilot to be taken captive by enemy forces. No pilot to cause a diplomatic crisis if shot down in a “friendly country” while bombing or spying without official permission. If a drone crashes or is shot down, the pilot back home can simply get up and take a coffee break”. – Eric Ruder, 2013

Eric Ruder mener her, at der ikke nogen reel risiko for piloten, ved at blive skudt ned, da han ikke fysisk er tilstede i militæroperationen.

Droner sparer menneskeliv

Afsnittet har til formål at illustrere de pointer der har at gøre med at mindske risikoen for civilt og militært tab.

Dronen bringer en markant fordel til militæret. Militærets egne enheder er uden for fare, da operatøren sidder mange kilometer væk, og de civile i området er nær så udsatte som, hvis det var kampfly - ifølge Matthew Cohen i sin artikel ”Is Drone Warfare Ethical? ”. Dronen kan erstatte infanterister, idet dronen kan samle information om terrorgrupper. Skulle det ske, at fjenden sætter sig ind i en bil uden civile, er dronen særdeles fordelagtig at bruge, fremfor infanterister der sætter sig selv i fare, da der ikke risikeres menneskeliv på udførelsen af operationen (Cohen, M., 2015). Cohens artikel stemmer her overens med Eric Ruder pointer om pilotens mindskede risiko, nævnt i sidste afsnit.

En anden fordel, når det kommer til at mindske chancen for dødsfald under militære operationer, er ifølge Scott Shane, forfatter af artiklen ”The Moral Case for Drones”, dronens præcision. Henover en periode på de sidste to årtier anslås det ifølge Shane, at der i almindelige militære konflikter, altså konflikter uden anvendelsen af droner, er mellem 33 – 80 procent civile tab. Disse tal står i kontrast til fire forskellige studier, med hvilke Cohen har undersøgt, som alle peger på at operationer, hvor anvendelsen af droner

finder sted, chancen for civile dør er mindsket. Disse studier henviser hhv. til at kun 4, 6, 17 og 20 procent af civile omkommer som følge af droneangreb (*Cohen, M., 2015*).

Med disse oplysninger kan vi derfor konkludere, at færre civile tab finder sted i operationer hvor droner bliver anvendt, end i operationer hvor droner ikke bliver anvendt - Cohens undersøgelse i betragtning.

Cohens undersøgelse stemmer desuden også overens med Barack Obamas tale, nævnt i det sidste afsnit.

Det økonomiske aspekt

Det følgende afsnit præsenterer de økonomiske faktorer, der ligger til grund for det amerikanske militærs valg af droner. Der bliver sammenlignet med kampfly, og det økonomiske aspekt bliver her belyst. Udgifterne for de amerikanske tropper bliver yderligere brugt som sammenligning.

Med et prisskilt på mellem 4 og 6 billion dollars er Irak og Afghanistan-krigene sammenlagt de dyreste krige i USA's historie. (*Bilmes L., 2013*). Derfor forekommer det logisk at de må spendere mindre og spare hvor de kan. Et af de steder hvor der kan spares, og hvor amerikanerne i særdeleshed forsøger at spare, er i deres luftvåben. Der bliver udviklet nye droner, der blandt andet kan spare væk den fysiske pilot, der er væsentligt billigere, end en dronepilot (*McLean, W. 2014*). De økonomiske omkostninger kan ses fra to vinkler - pris i brug, og pris for udvikling og logistik. Det nyeste og mest moderne 5. generations kampfly, F-35 Joint Strike Fighter, har en pris på ca. 91 millioner dollars. Til sammenligning har en MQ-9 Reaper drone en pris på ca. 6,5 million dollars. Der er derfor enorme besparelser til sammenligning. Tallene taler også for sig selv, når det kommer til pris per arbejdstime. Et F-35 jagerfly koster 16.500 dollars per time. Til sammenligning kan en MQ-9 Reaper holdes i luften i en time for kun 3250 dollars.

Det amerikanske militær har tropper på land, der også er enormt dyre taget i betragtning af de arbejdsopgaver de udfører. Hver infanterist i Afghanistan-krigen har kostet militæret 2,1 million dollars. Dertil kommer det, at infanteristen har et liv ved siden af militæret, modsat dronerne. Der skal derfor tages vare om infanterister med skader. Med fremskridt i medicinverdenen følger et højere prisskilt, der ikke er medregnet i de 2,1 million dollars, ifølge McLean. En hjemsendt infanterist med "polytrauma" kan koste sundhedsvæsenet 136.000 dollars det første år alene. Der er ikke tale om et engangsbeløb. Det er et beløb man betaler årligt over mere end 50 år, da infanterister oftest er i deres 20'ere eller 30'ere. Dette betyder, at militæret skal betale infanteristernes kroniske sygdomme og skader, selvom de er vendt hjem fra krig. Der er en lang række psykiske og fysiske skader, der lagt sammen med de nævnte traumer, som kan koste op i mod 836 milliarder dollars. (*McLean, W. 2014*)

Det er indlysende at store droner ikke har samme fleksibilitet som infanterister, men de mindste droner har et prisniveau, der gør at de kan ofres. Eksempelvis gør den britiske hær brug af en "microhelicopter" ved navn 'Black Hornet'. Den blot 18 gram tunge drone kan styres af en enkelt person, den har tre forskellige kameraer, og flyver op til 1,5 kilometer. Dronen kan eksempelvis bruges i områder, hvor det er for risikabelt for en infanterist at operere. Den amerikanske marinesoldat James Mitchell, påpeger de samme fordele, idet

han nævner, at der ikke længere er brug for en infanterist til at identificere, om et køretøj er armeret med sprængstoffer (*Sanborn, J.K., 2015*).

Det amerikanske militær, anvender i kontrast til det britiske, en såkaldt "Switchblade-drone", en 2,5 kg tung 'kamikaze-drone' der har en sprængladning (*Ackerman, S. 2013*).

Ud fra disse oplysninger kan man konkludere, at droner ikke kun er billigere i drift, men også har udviklingspotentialer, der kan give militæret nye værktøjer, til at mindske det økonomiske aspekt i væbnede konflikter.

Krigsret

Hensigten med de følgende afsnit er, at give læseren et systematiseret indblik i den internationale krigsrets grundbegreber og funktionsmåde. Disse afsnit danner rammen, på samme måde som de foregående afsnit, for den diskussion som vi tager op senere i denne opgave.

Væbnet konflikt eller krig

Man kommer hurtigt til at misforstå begreberne 'væbnet konflikt' og 'krig' med hinanden. For hvad er forskellen egentlig, og er der overhovedet en?

Juridisk set findes begrebet 'krig' ikke mere i folkeretten. I dag er det blevet et medieskabt udtryk. Folk bruger begrebet i hverdagens snak, medierne bruger det når der snakkes om konflikter. Konflikter mellem lande har fået inkorporeret ordet 'krig' i sig, eksempelvis Korea-'krigen'. Derfor kommer vi også i nogle af vores afsnit til at benytte, det nu medieskabte begreb, 'krig'. Det gør vi fordi det rent diskursivt giver en mere flydende opgave, men juridisk findes det ikke mere. Hvis man skulle have traditionel 'krig', skal der være tale om en officiel krigserklæring, og dette er ikke blevet brugt siden Anden Verdenskrig (*Folkeret: Espersen, O. Harhoff, F og Spiermann, O; Krigsret*). I stedet bruger man begrebet 'væbnet konflikt', hvilket hovedsageligt er det, der forstås ved krig i dag. Dette udtryk er blevet brugt siden Genève-konventionen kom til i 1949. Krig, eller væbnet konflikt er;

"når to staters væbnede styrker overtræder hinandens landegrænser med magt, eller når en stats væbnede styrker møder organiserede, væbnede grupper" - Folkeret: Espersen, O. Harhoff, F og Spiermann, O; Krigsret.

"Stor konflikt, hvor nationer eller befolkningsgrupper bekæmper hinanden med våben, normalt med mange døde og sårede som resultat" - Den store danske.

De to sider som er i konflikt med hinanden, behøver ikke nødvendigvis repræsentere et land. Det eneste krav fra Genève-konventionen er, at de bærer et tegn, symbol, våben eller et andet synligt kendetegn, som repræsenterer deres side. På den måde kan man kende forskel, og skille de civile fra militært personel, og lægerne. Lægerne må heller ikke beskydes, på trods af at det er tydeligt hvilken side de repræsenterer, ifølge

Genève-konventionen. Der findes også en anden type væbnet konflikt, nemlig 'intern væbnet konflikt'. Den eneste forskel er, at konflikten sker inde for samme stat eller land. Dette kaldes også for borgerkrig.

Det karakteristiske ved en væbnet konflikt er, at der over nogen tid benyttes våben i en betydelig omfang (*Folkeret: Espersen, O. Harhoff, F og Spiermann, O; Krigsret*). Derudover skal anvendelsen af våben typisk have resulteret i mere end 25 dræbte, derfra kan det kaldes en væbnet konflikt. Ydermere er der tale om regulær krig, hvis der er over 1.000 ofre om året (*Væbnede konflikter på viden.dk; Nordstrøm, S.*) - antallet af drab er forskelligt fra land til land. Det er dog svært at finde den 'nederste' grænse for, hvornår der er tale om væbnet konflikt. Der indgår som regel også et politisk element hos den krigsretlige bedømmelse af, om der er tale om en væbnet konflikt. Hvis der er under 25 dræbte, men stadigvæk en masse sårede mennesker, og ens land f.eks. bliver terroriseret af en diktator, kan man stadigvæk kalde det en væbnet konflikt, da andre stater ser behov for at gribe ind. Kynisk sagt, siger man at der er tale om uroligheder, optøjer og ballade, hvis der er under 25 dræbte (*Folkeret: Espersen, O. Harhoff, F og Spiermann, O; Krigsret*).

Jus ad Bellum og Jus in Bello

De regler der skal forebygge væbnede konflikter kaldes; *Jus ad Bellum*, og skal i grove træk forhindre eventuelle konflikter i at bryde ud. Er den væbnede konflikt brudt ud, har man derfor også regler til denne situation, dette kaldes; *Jus in Bello*.

Formålet med dette forbud (*Jus ad Bellum*) er at beskytte nationers integritet, suverænitet og i det hele taget beskytte nationer mod hinanden. *Jus ad Bellum* gælder dog ikke 'borgerkrige', da det er en international lov. Reglen anvendes kun internationalt, og skal beskytte lande mod andre lande. Er der netop tale om borgerkrige, gælder der specifikke regler inden for selve den nation, som der er stridigheder i (*Folkeret: Espersen, O. Harhoff, F og Spiermann, O; Krigsret*).

Jus ad Bellum forbyder stater at anvende væbnet magt mod andre stater, og at true andre stater med magt. Der findes dog undtagelser. Hvis en stat handler i selvforsvar mod et væbnet angreb udefra, fraviger *Jus ad Bellum*. Angriber man for at afværge et angreb på ens egen stat, fraviges *Jus ad Bellum* ligeså. Hvis disse hændelser er brudt ud, træder vi ind i *Jus in Bello* – forbud der er gældende, når den væbnede konflikt er brudt ud.

Ligesom *Jus ad Bellum*, er der regelsæt når de væbnede konflikter først bryder ud. Genève-konventionen er blandt andet en af de konventioner, som hører ind under *Jus in Bello*. Haag-reglerne tilhører også *Jus in Bello*. Vi gennemgår ikke alle disse konventioner og regler, da vores fokus blot er at illustrere pointerne bag disse forbud, regler og konventioner.

Dette citat illustrerer grunden til, at reglerne er essentielle inden for væbnet konflikt;

"Da krig altid drejer sig om at vinde, kan der være grund til at spørge, om og i givet fald hvorfor Genève- og Haag-reglerne overhovedet efterleves; beretningerne om overtrædelser er jo trivielle. Forholdet er imidlertid, at begge regelsæt i virkeligheden har en forholdsvis høj grad af efterlevelse (hvad man sjældent

hører om, fordi det kun er overtrædelserne, der rapporteres) Dette skyldes især den almindelige militære erfaring, at væbnede styrker har vist sig at fungere mest effektivt, hvis kombattanterne ved, at der gælder visse regler, og selv efterlever disse regler” - (Folkeret: Espersen, O. Harhoff ,F og Spiermann, O; Krigsret; Jus in Bello).

Géneve-konventionen

Géneve-konventionen er opdelt i fire forskellige konventioner, der har til formål at regulere krigens love inden for international ret. Konventionerne dækker i store træk over behandlingen af sårede, krigsførelsen til søs, behandlingen af krigsfanger, behandlingen af civilbefolkninger samt nogle overordnede retningslinjer for hvad man må og ikke må i moderne krigsførelse. De følgende titler repræsenterer den overordnede mening med Géneve-konventionen.

”Det kræves at alle skadelidte modtager human behandling i fjendens hænder. Det specifikt afskriver sig fra at skadelidte modtager udnyttelse, tortur, nedværdiggørelse mm.” – Géneve-konventionen

”Det kræves at alle skadeslidte, syge og forliste i krigsførelse, bliver taget hånd om. ” – Géneve-konventionen

Dette giver ICRC (International Committee of the Red Cross) ret til at behandle de involverede parter uanset land, religion mm.

Alle parter i konflikt med hinanden skal overholde alle Géneve-konventionens reglementer, medmindre særtaftaler er indgået. (*Jensen A, 2011*)

Gennem årene har mange lande brudt reglementer i Géneve-konventionen, og har deraf begået krigsforbrydelse - bl.a. Irak for at føre kemisk krigsførelse mod den kurdiske befolkning, og USA for at krænke menneskerettighederne under Vietnam-krigen, samt krænkelser af krigsfanger i Afghanistan i 2001. Danmark har også begået krigsforbrydelse i samarbejde med NATO, da de bombede en beboelsesblok og dræbte 13 civile i maj 2011 (*Jensen, A., 2011*).

Stiller man brugen af droner op i mod Géneve-konventionens reglementer, er det lidt af en gråzone. USA er førende inden for brugen af droner, og har mange brud med Géneve-konventionens reglementer. Dronen er mange gange blevet kritiseret for at være upræcis, men mest af alt så kritiseres den for at blive brugt i lande, hvor der ikke foregår aktuel væbnet konflikt (*Larsen, T. M. 2014*). De fleste kritikere er enige om, at det farligste udfald ville være, hvis USA fik lov til at bane vejen for, hvordan moderne krigsførelse skulle se ud, og at andre lande fulgte med denne udvikling, ifølge Thomas Møller Larsen. Dette kunne betyde en udvikling, hvor man ikke længere behøvede at være i væbnet konflikt med hinanden for at flyve ind over de forskellige landegrænser og begå snigmord (*Larsen, T. M. 2014*). Yderligere kunne udviklingen betyde, at konflikterne i fremtiden ville blive bekæmpet helt af sig selv, ved hjælp af autonome teknologiske artefakter. Pakistan er, som det land med flest droneangreb, også det land hvor dronen har opereret i længst tid. I 2004 blev det første droneangreb i Pakistan noteret og nu, 10 år senere, tyder det på at dronen er kommet

for at blive (*Foundation, N. A., 2014*). For selvom der har været meget kritik af USA's brug af droner, er det ikke noget der har haft en endelig juridisk effekt på dronekrigsførelse, f.eks. en bandlysning af droner.

Just War teori

Just War teorien består af en række principper, som har udviklet sig siden første gang man førte krig tilbage i romertiden (*Moseley, A. IEP.utm*). Teorien vurderer om, hvorvidt der er tale om retfærdig eller uretfærdig krigsførelse. Målet er ikke at forbyde eller dømme krigshandlere, men derimod forsøge at indføre moralske begrænsninger. Just War teorien forsøger at skelne mellem korrekt og ukorrekt i væbnede konflikter, ved hjælp af morale og den eksisterende jura. Der dømmes altså ikke ud fra Just War teorien, der rådgives efter den. Hvem bestemmer om krig er retfærdigt, og hvem har rent faktisk ret til at føre krig? (*Andersen, N. 2012*). Svaret på disse spørgsmål findes i lovene omkring væbnede konflikter (Jus ad Bellum & Jus in Bello). Just War teorien tager skridtet videre og diskuterer disse love, og sikrer at der opnås den mest mulige moralske og juridiske retfærdighed i væbnede konflikter.

Just War teorien har blandt andet til formål at diskutere krigsret. Teorien dømmer ikke ligesom Jus in Bello og Jus ad Bellum gør, men den kan bruges til at veje reglerne op imod virkeligheden, hvilket vi gør senere i denne opgave.

Proportionalitetsprincippet og nødvendighedsprincippet

Mange droner - få regler

Hele reglementet omkring droner er problematisk, for som overskriften indikerer, er der mange slags droner, og få regler til dem.

Droner er ifølge international lov kategoriseret som et 'slagmarks våben', og derfor hører droner, som udgangspunkt, ind under de regler der gælder for 'slagmarks våben'. Brugen af droner er ikke anderledes, end f.eks. brugen af helikoptere, og derfor er reglerne heller ikke anderledes hos droner ifølge Ryan J. Vogel i hans tidsskrift; 'Drone Warfare and the Law of Armed Conflict'.

Ifølge international lov, bliver der ikke tolereret tab af civile menneskeliv, på grund af "collateral damage". Denne regel, og det centrale ved den internationale folkeret er, at civile ikke må dræbes. Denne vigtige regel, kan dog med få undtagelser overtrædes. Dette kan ske f.eks. i forbindelse med Jus in Bello – når den væbnede konflikt er brudt ud. Civilomkomne kan accepteres, såfremt proportionalitetsprincippet⁴ ikke er overtrådt i forbindelse med formålet. Et eksempel på dette kunne være, at såfremt der er annonceret en væbnet konflikt, og civile vælger ikke at flytte sig, på trods af de ved, at dette punkt potentielt kan være et vigtigt og nødvendigt mål, er civile tab til dels acceptable (*Vogel, J. R., 2010*). Angrebet skal altid vejes op

---

¹ Proportionalitetsprincippet fastslår, at fordelene ved en militær operation altid skal afvejes overfor skadevirkningen på civilbefolkningen. Forventes skaderne på de civile at blive større end den militære gevinst, så skal angrebet standes.

i mod skadevirkningen af civile tab og den militære gevinst. Hvis den militære gevinst er større end skadevirkningen af civile, er dette derfor også acceptabelt i forhold til proportionalitetsprincippet. Derfor er det underordnet, om der er tale om droner, helikoptere eller andre teknologier der kan slå ihjel, reglerne er de samme.

Et andet relevant punkt i international lov, er nødvendighedsprincippet. Det er relateret- og lidt i forlængelse til proportionalitetsprincippet. Kort fortalt betyder det, om det eksempelvis er *nødvendigt* at anvende droner i væbnet konflikt. Kan en konflikt løses på en mere fredsommelig måde, end ved eksempelvis at eliminere et "target", er dette at foretrække. Kan konflikten ikke løses via en samtale, løsesum eller andre fredsommelige måder, kan man ty til angreb. Igen kan dette angreb anvendes ved hjælp af droner, eller andre 'slagmarks våben'.

"Hypothetical 1: A military operator in Afghanistan identifies a Taliban target within Afghanistan, determines through intelligence sources that the target is reachable at his home and that the operation would meet the proportionality, necessity, and humanity requirements under the law of armed conflict, and employs a drone to conduct the kill operation." - Vogel, J. R., 2010.

Ovenstående citat er et hypotetisk eksempel på, hvordan en militær operation kan gribes an indenfor retningslinjerne der er, nødvendigheds- og proportionalitetsprincippet.

Som det ser ud nu, har USA ikke overholdt proportionalitetsprincippet, nødvendighedsprincippet og menneskerettighederne i de angreb de har ført imod Pakistan, ifølge Vogel. De fleste droneangreb har været rettet mod én enkelt person ad gangen. Alligevel har der været mellem 6-30 civile omkomne i forbindelse med "collateral damage".

Droner er dog også andet end bare 'slagmarks våben', de kan affyre missiler selv, de kan transportere materialer, og så kan de også fungere som overvågningskameraer. Derfor er det også et problem kun at kategorisere dem som 'slagmarks våben'. Ydermere er der forskellige regler inden for brugen af droner, alt afhængig af hvilken stat du er fra. Derfor anbefaler FN's specialrapportør for terrorbekæmpelse og menneskeret, Ben Emmerson i tidsskriftet; 'Drone Warfare and the Law of Armed Conflict', at staterne finder fælles regler indenfor den specifikke benyttelse af droner, da de efterhånden er meget anvendte redskaber indenfor væbnede konflikter. Der findes desuden specifikke regler inden for brugen af droner til privat brug. Vi har ikke fundet dette relevant, da vi kun fokuserer på anvendelsen af droner i væbnet konflikter.

Hvilke etiske implikationer opstår ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt, med henblik på reglerne og teorierne om krigsret?

Introduktion

Vi vil i følgende afsnit sætte rammerne op for vores diskussion, der omhandler reglerne og teorierne bag anvendelsen af droner i væbnet konflikt. Der vil i de kommende afsnit blive diskuteret fordelene ved anvendelsen af droner i væbnede konflikter, og omvendt vil dette blive sat op imod ulemperne ved anvendelsen af droner i væbnede konflikter. Vi kommer ikke med noget endegyldigt svar på hvad der er det mest etiske, da etik er vanskeligt at fortolke. Det er en etisk diskussion som har til formål, at illustrere de forskellige holdninger bag.

Ydermere vil vi diskutere reglementerne omkring dronerne. Første prioritet er, at overholde de regler der er forbundet med væbnede konflikter. Derudover skal reglerne, som har til formål at forebygge disse konflikter overholdes (*Jus ad Bellum*). Hvis disse regler ikke kan afgøre en given situation, som dronerne f.eks. har været skyld i, hvad er udfaldet heraf?

Er droner etisk forkastelige eller etisk tilforladelige?

Anvendelsen af droner i væbnet konflikt bringer ikke kun overvejelser om de juridiske og taktiske årsager til at militæret anvender droner, men også en række etiske spørgsmål, som besvares i følgende afsnit.

I den etiske debat er det essentielt at sondre mellem de af indvendingerne, der knytter sig til de ubemandede fly som et særligt *våbensystem*, og de indvendinger, der er rettet mod dets *anvendelse*.

Som gennemgået i et tidligere afsnit om dronernes militære anvendelse, så er droner i stand til at udføre likvideringer⁵, mere præcist end traditionelle bemandede kampfly, og derfor skulle ubemandede bevæbnede droner også gøre det lettere at begrænse civile tab, samt undgå risiko for egne styrker (*Henriksen & Ringmose; s29-30*). I rapporten 'Dronerne er her', fremstiller Anders Henriksen og Jens Ringsmose argumentet om, at man ikke burde starte ud med at overveje, hvorvidt droner er etisk forkastelige eller etisk tilforladelige. Hvorfor skulle man i stedet insistere på *ikke* at anvende et våbensystem, der ikke blot har en mindre risiko for civile tab, men også udsætter færre infanterister for en risiko for at miste livet. Burde der egentlig ikke være en etisk *pligt* til at benytte sig af netop denne type våbensystem?

En side af sagen kan ses fra forskeren B. J Strawser, som angiver at det er uetisk at pålægge en person at påtage sig en risiko ud over, hvad der er nødvendigt for, at denne kan opnå et givent retfærdigt mål (*Strawser; s348*). Dette betyder ifølge Strawser, at militæret er underlagt en etisk forpligtelse til at benytte droner, fremfor eksempelvis bemandede kampfly eller landtropper, hvis det herved kan begrænse risikoen for egne infanterister.

---

⁵ Drab på en politisk modstander el. lign. (Den store danske)

Kritikken fra den anden side af debatten handler ofte om, at fremkomsten af ubemandede våbensystemer gør det for let at slå ihjel. Lige præcis dette kritikpunkt er todelt, idet kritikken kan falde på enten de politiske beslutningstagere eller mod dronepiloterne. Den del af kritikken der henvender sig mod de politiske beslutningstagere, er baseret på den bevæbnede drones evne til, at angribe fjenden uden risiko for tabet af egne infanterister. Dette vil ifølge Strawser, gøre det lettere for de politiske beslutningstagere, at give grønt lys for brug af væbnet magt. Her er bekymringen også at asymmetrien, i de væbnede teknologiske færdigheder, skabt af den avancerede drone-teknologi, vil gøre det for let at slå ihjel, da risiciene er minimale.

Den del af kritikken der er rettet imod dronepiloterne handler ifølge Henriksen og Ringsmose om at;

"... den manglende personlige risiko og den fysiske afstand til slagmarken skulle skabe en såkaldt "Playstation-mentalitet", hvor mennesker af kød og blod for operatørerne reduceres til symboler på en computer-skærm"

Denne holdning er også delt af FN's særlige rapportør for udenretlige henrettelser, Phillip Alston;

"... because operators are based thousands of miles away from the battlefield, and undertake operations entirely through computer screens and remote audio feed, there is a risk of developing a "Playstation" mentality to killing (Alston 2010:præmis 84)"

Der er altså flere, herunder Henriksen, Ringmose og Alston, som har bemærket dette "Playstation"-syndrom hos dronepiloterne, som stemmer overens med Grossmanns undersøgelse om, at afstand er en af de faktorer der gør det lettere at slå ihjel (Grossman 1995). Der er dog også undersøgelser som betoner, at dronepiloter er påvirkede af deres arbejde. Ifølge Henriksen og Ringsmose, foretog det amerikanske flyvevåben en undersøgelse, som viste, at ca. halvdelen af de i alt 840 operatører, led af 'høj operationel stress', mens en mindre del led af 'klinisk stress'. Årsagen til stressen er blandt andet, at piloterne skal overvære visuelle billeder af de personer, der dræbes af dronepiloten. I modsætning til piloterne i bemandede fly, som hurtigt flyver videre efter angrebet, så bliver dronen hængende i luften, og dronepiloterne skal verificere hvorvidt angrebet var succesfuldt.

"When you come in (with a fighter jet) at 500 to 600 mph, drop a 500-pound bomb and then fly away, you don't see what happens... Now you watch it all the way to impact, and I mean it's very vivid, it's right there and personal. So it does stay in people's minds for a long time" – Lindlaw, 2008

Tidligere i denne rapport har vi søgt, at definere de forskellige former for væbnet konflikt. I denne sammenhæng har professor Paul. W. Kahn udtalt, at i fraværet af den gensidige risiko som dronen skaber, så giver det ikke længere mening at anvende betegnelsen væbnet konflikt – det er i stedet en art af politihandling ("policing") (Kahn, P. W. 2002;2). Årsagen til at skiftet fra væbnet konflikt til politivirksomhed er så væsentligt, er fordi reglerne stadig er de gældende for væbnet konflikt, men handlingerne er anderledes. Når straffene for brud med konventionerne derefter skal afgives, så er det vanskeligt at finde en pas-

sende dom. Det er ifølge Kahn også en etisk implikation, når denne "policing" indebærer "collateral damage", fordi magtanvendelsen bør kun rettes mod de personer, der har begået en moralsk forkastelig handling (Kahn 2002;7), og det er derfor ikke tilstrækkeligt, at en person bærer fjendens uniform for at kunne gøre ham til genstand for et dødeligt angreb. Han mener derfor at hvis det, dronerne foretager sig er en art af 'politivirksomhed' og ikke foregår i en væbnet konflikt, bør reglerne og principperne for deres anvendelse gentænkes. (Henriksen, A. & Ringsmose, J.; s. 35).

Fremkomsten af droner vil alment set lede til en forøget brug af luftmagt, men når dette er sagt, så er det ikke endeligt at dronerne vil føre til 'for meget' brug af magt. Det er selvfølgelig etisk problematisk, hvis dronerne forårsager massevis af uigennemtænkte og illegitime væbnede konflikter, men det er frem for alt en politisk afgørelse at beslutte hvad der er 'for meget' og hvad der er 'for lidt' brug af luftmagt. Anvendelsen af disse droner kan for nogle, herunder Kahn, minde om en form for politivirksomhed, og ikke en væbnet konflikt. Dette faktum er tydeliggjort af, at det i en etisk forstand, er for asymmetrisk at føre væbnet konflikt med en anden part, hvis man ikke selv løber nogen risiko. Andre etikere mener, herunder Strawser, at netop fordi man med disse midler kan minimere risici fra egen side, så er staterne påtvunget til at tage disse midler i brug. En anden stor del af kritikken accentuerer at droner gør det for nemt at slå ihjel, og det er etisk forkert at angribe den part, som ikke råder over samme teknologi og derfor ikke kan forsvare sig.

Er anvendelsen af droner et brud på menneskerettighederne?

I de seneste år er brugen af droner i væbnet konflikt blevet mere og mere udbredt. Dronerne er hyppigt underlagt hård kritik fra menneskerettighedsorganisationer og kritikere, men hvad er det helt præcist som gør dronerne uetiske i krigsførelse? Spørger man Peter Vedel Kessing, seniorforsker hos Institut for Menneskerettigheder, ville han ikke være i tvivl om at anvendelsen af droner i krigsførelse, er et brud på menneskerettighederne. Han mener, at selv måden hvorpå droner bliver benyttet i operationer, er helt forkert set igennem etiske briller.

USA, med hvilken er den flittigste bruger af droner i væbnet konflikt, benytter droner til at bekæmpe terroren i Afghanistan, men har også en række droneangreb i Pakistan på samvittigheden. Selvom der ifølge Kessing i artiklen "Droner" ikke foregår væbnet konflikt, men derimod "Targeted Killings".

Kessing lægger også vægt på, at det at dronerne er tilstede i de pågældende lande, betyder også at de civile konstant, kan høre dronerne svæve ovenover deres hjem. Dette kan have negative konsekvenser for deres mentale helbred, mener han.

Gary Shaub, seniorforsker ved Center for militære studier på Københavns Universitet, udtalte sig til Videnskab.dk om negative implikationer ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt:

" Droneangreb fører til en asymmetrisk krig, hvor den ene soldat ikke er i risiko for at blive skadet. Det bliver set som unfair af nogle – især af de mennesker, som ikke er ansvarlige for at passe på soldaternes liv. " - Gary Shaub, 2015

Christian Enemark, forsker i etik ved krigsførelse, medforfatter på artiklen 'For og imod: Skal vi bruge

droner i krig?', mener at fordi droneangrebene er så omkostningsfrie, og lette at udøve, så kan udviklingen være den, at man fremover ikke vil tage sig god tid til at udtænke en 'ikke voldelig' løsning på problemet.

I Derek Gregory's artikel "The Everywhere War" taler han om de etiske implikationer der forekommer ved at benytte sig af droner, til udførelse af krigsoperationer. Han mener, at droner har ændret hele måden for, hvordan man forstår krigsførelse. Specielt er det hele processen ved at observere, indsamle information, give ordrer samt at udføre neutralisering af målet. Denne proces er blevet markant forkortet, da dronerne er udstyret med højopløsningskameraer, som sender video i realtid. Dette betyder, at dem der giver ordren til at udføre angrebet, kan se med direkte og derfor give ordren til at angribe med det samme, hvis de mener at informationen er tilstrækkelig, samt at angrebet er proportionelt.

Den forkortede beslutningsproces kritiserer Gregory. Han mener, at dem som træffer beslutningen, ikke er tilstede i den væbnede konflikt, men ser med via en skærm, vil være mere opsatte på at antyde, at alle civile udgør potentielle farer - hvis dronens job er at beskytte en række infanterister på landjorden. Dette vil i værste tilfælde føre til beslutninger, som ikke er proportionelle. (Gregory, D. 2014)

Er dronen det bedste middel mod terrorgrupper?

Det følgende præsenterer en række grunde for, hvorfor dronerne er forsvarlige at bruge, fremfor eksempelvis et F35 Joint Strike Fighter eller et F16 Fighting Falcon.

Den britiske nyhedsavis The Guardian rapporterede i maj 2016, at den afghanske Taliban-leder Mullah Mansoor blev dræbt af et drone-angreb. Mullah Mansoor var blandt de øverste ledere i Taliban og erstattede Mullah Omar, en såkaldt "Supreme Leader of the Muslims" ifølge Jon Boone & Sune Rasmussen. Operationen involverede flere droner og fik ram på Taliban-lederen, mens han befandt sig i bil. Den amerikanske udenrigsminister John Kerry udtalte efter angrebene, at Mullah Mansoor var til fare for amerikansk militærpersonel i Afghanistan, afghanske sikkerhedsstyrker samt civilbefolkningen i Afghanistan. Nyheder som denne, er en af de mange eksempler på, at dronen har nogle væsentlige fordele sammenlignet med kampfly. Dronerne kan neutralisere et mål med præcision, og ramme eksempelvis Taliban-ledere, som dette eksempel illustrerer. (Boone J. & Rasmussen S., 2016).

I en tale omkring drone-politik, holdt af amerikanske præsident Barack Obama i 2013, siger præsidenten følgende:

"Today, the core of al Qaeda in Afghanistan and Pakistan is on the path to defeat. Their remaining operatives spend more time thinking about their own safety than plotting against us. They did not direct the attacks in Benghazi or Boston. They've not carried out a successful attack on our homeland since 9/11." –

Barack Obama, 2013

I citatet forklarer Obama tydeligt, at Al-Qaeda er så svækkede, at de nu ikke længere kan lægge fokus på deres egne planer for at ramme amerikanerne, grundet de mange succesfulde droneangreb.

I nogle lande, eksempelvis Somalia eller Yemen, har de for få militære ressourcer til at kunne kontrollere de øde områder, hvor terroristerne opholder sig. Derfor opererer det amerikanske militær i de pågældende områder, med droner. Der opereres med droner i områderne da det ikke er muligt at indsætte specialstyrker eller infanterister, fordi der er en risiko for tab af militært personel. I sin tale om drone-politik underbygger Barack Obama sin pointe yderligere, ved at nævne den operation der fandt sted i Abbottabad i 2011. "Operation Neptune Spear" der forårsagede Al-Qaeda lederen, Osama bin Ladens død. Missionen havde en høj risiko, da militært personel blev udsat for fare. Som Obama påpegede, så var dét, at der ikke var civile tab en påmindelse om, at operationer som denne kræver minutiøs planlægning samt højtuddannede styrker.

"To put it another way, our operation in Pakistan against Osama bin Laden cannot be the norm. The risks in that case were immense. The fact that we did not find ourselves confronted with civilian casualties, or embroiled in an extended firefight, was a testament to the meticulous planning and professionalism of our Special Forces, but it also depended on some luck." – Barack Obama, 2013

Præsidenten nævner at den indtrængen der fandt sted, havde store konsekvenser for relationerne mellem landene, samt at de stadig er ved at genopbygge partnerskabet. Barack Obama fortsætter talen, ved at præsentere dette som en af grundene til at dronerne bliver brugt mere. Det er for risikabelt at bruge specialstyrker, da det har konsekvenser for begge lande og det kræver en del ressourcer (*Obama B., 2013*).

Civile tab er en uoverkommelig følgevirkning af væbnet konflikt. Uanset hvordan det vendes og drejes, er militærets tekniske egenskaber ikke så veludviklede, at civile tab kan undgås. Præsidenten udtalte, at det ikke at tage handling, ikke er en mulighed, da Al-Qaeda, Taliban og andre terrorgrupper ville begå langt flere angreb, og ramme langt flere civile, både på amerikansk jord, men også i de pågældende lande, hvor terrorist-netværkene opererer. (*Barack Obama, 2013*)

Eric Ruder, skribent ved Centre for Research on Globalization, skriver i artiklen; 'Remote Control Warfare. Some Sixty US Drone Bases around the World' at det amerikanske militær nu i 10 år har været tilstede i Iraq og Afghanistan, uden at der er fundet en egentlig løsning eller endelig sejr. Eric Ruder understreger samtidig at der har været enorme økonomiske, diplomatiske og politiske konsekvenser. Der menes, at der er brugt mange ressourcer og midler efter problemet, uden at der er et reelt udfald. Netop her kommer dronernes egenskaber til gode. Infanterister på landjorden har et enormt fodspor. Der kræves, sammenlignet med droner, mange flere økonomiske ressourcer, flere menneskeliv, og der er en langt højere risiko hver gang infanterister bliver indsat. Dronens forholdsvis lille fodspor, får derfor fartøjet til at fremstå fordelagtigt overfor infanterister og andre enheder. (*Ruder, E. 2013*)

Hvis man samler alle argumenterne der taler for dronernes anvendelse, er det vanskeligt at anskue hvorfor der anvendes kampfly, fremfor droner. Set fra Obamas perspektiv bidrager droner til sikkerheden – både indenrigs og udenrigs. Droner destabiliserer terror-netværket, har et mindre ”fodspor”, kan flyve over områder hvor infanterister almindeligvis ikke befinder sig. Militærets mindskede ressourceforbrug via droner, bliver også eksemplificeret ved fremhævelsen af aktionen i Abbottabad i 2011, hvor militæret anvendte mange økonomiske ressourcer. Obama fremhæver væsentlige pointer, omkring USA’s dronepolitik, med hvilken der taler for benyttelsen af droner, og forsøger endvidere med hans tale at fjerne tvivlen om hvorvidt dronerne er det korrekte middel til bekæmpelse af terrorgrupper.

Overholder militærdroner international lov?

De seneste år har brugen af droner til krigsoperationer, udviklet sig markant. Dette har skabt et stigende fokus på, hvorvidt droner overholder de love og reglementer der gør sig gældende for lovlig ’krigsførelse’.

Under international humanitær lov, og det reglement der medfølger væbnet konflikt, så kan man ikke sige at droner burde være forbudte (*Maurer, P. 2013*). Det er svært ikke at sammenligne dronen med et hvilket som helst andet fartøj, som er bevæbnet med missiler og bomber, såsom helikoptere, kampfly mm, da det nemt kan betragtes som et fartøj i samme kategori.

Det er ikke selve dronen, men hvordan denne bliver anvendt i krigsførelse, som Peter Maurer, præsident for ”International Committee of the Red Cross” (ICRC), har rettet sit fokus på, som tidligere nævnt i afsnittet: ’Er droner etisk forkastelige, eller etisk tilforladelige?’. Han mener, at det langt fra er alle droner, som bliver anvendt forkert, da de fleste militærdroner bliver benyttet til overvågning. Det er de bevæbnede droner, som han kritiserer. Det er især episoderne i Afghanistan, Gaza samt Yemen, han henviser til, hvor der er blevet anvendt bevæbnede droner. Dette har skabt den skepsis der ligger til grund, for den argumentation han fremlægger. Han taler her om de angreb, der har medført civile drab.

Dronen er ikke direkte nævnt i den internationale humanitærlov (*Maurer, P. 2013*), dog er brugen af bevæbnede droner, forpligtet via lov, til at overholde reglerne i denne. Dette betyder bl.a., at bruger man bevæbnede droner, så skal man tydeligt kunne skelne infanterister fra civile, for at undgå civile drab. Derfor skal kommandanten være meget forsigtig, samt helt overbevist om, at han udpeger de ’rigtige’ mål, inden han træffer en beslutning i en militæroperation. De civile kommer i første række, og er der risiko for at skade civile under en igangværende militærmission, så skal missionen afblæses med det samme (*Maurer, P. 2013*). Da brugen af droner hører ind under den internationale humanitærlov, så er det selvfølgelig også forbudt at udstyre dronen med våben, som overtræder denne lovs reglement - her er der tale om kemiske våben, atomvåben mm.

Når dronen bruges i krigszoner, hvor der ikke foregår væbnet konflikt, så er det ikke længere den internationale humanitærlov, som træder i kraft, men derimod den relevante nationale lov samt den internationale menneskerettighedslov (*Maurer, P. 2013*). Det er stadig svært at afgøre, om hvorvidt der i den givende situation har foregået væbnet konflikt. Dette har resulteret i en mere besværlig sagsbehandling, om hvorvidt

der har været anvendt bevæbnede droner, da der findes forskellige love, som behandler hvorvidt der indtræffer væbnet konflikt eller ej. Dette har altså en essentiel betydning for, hvordan man kan behandle sagen juridisk. Maurer mener ikke, at en person der deltager i en væbnet konflikt og derefter flytter til et andet land må jages og neutraliseres af en eventuel drone. Han mener, at selvfølgelig skal vedkommende stå til ansvar for sine handlinger, gennem en domstol, men at jage vedkommende udenfor en krigszone, ville potentielt betyde, at hele verdenen var en krigszone.

Er Jus In Bello & Jus Ad Bellum forældet?

I dette afsnit bliver der undersøgt de juridiske implikationer, som Jus in Bello og Jus ad Bellum står overfor, når principperne bliver påført virkelige sager, hvorpå droner er blevet brugt i væbnede konflikter. Vi har valgt at tage udgangspunkt i professor Jens David Ohlin, som er specialiseret i international lovgivning samt kriminel lovgivning.

Det er ikke en nyhed, at militærteknologien konstant innovere måden at føre væbnet konflikt på. Både den taktiske-, men også den juridiske del af konflikten, gør det svært at sætte faste rammer for, hvordan der ageres i situationer, hvor der forekommer væbnet konflikt, og hvor man benytter sig af moderne teknologier til at vinde kampen (*Ohlin, J. D. 2013*).

Han mener, at Jus In Bello er i krise. Bl.a. fordi droneangrebene mod Al-Qaeda, og de ”Targeted Killings” der bliver udført, ikke længere handler om at neutralisere fjenden, men i højere grad handler om at opnå status og sende et budskab, hvorind det er politisk eller for at skabe frygt. Dette påvirker proportionalitetsprincippet negativt ifølge Ohlin.

Ohlin henvender sig også til de kritikere der reagerer negativt på anvendelsen af droner - de som mener, at brugen af bevæbnede droner gør konflikten asymmetrisk, samt brugen af droner gør det ’for let’ at bruge dødbringende kraft, ligesom tydeliggjort af Strawser. Ydermere så mener kritikerne også, at fartøj uden fysisk pilot, ikke tager nogle risici, hvis operationen skulle fejle. Han mener at dette er en forældet måde at se brugen af droner på, da man for længst er afvejet fra forestillingen om, at man mødes på en slagmark, hvor hver part af konflikten stiller med lige mange mulige ’ofre’ for den væbnede konflikt, så det forbliver en fair kamp.

I mange år har asymmetrisk krigsførelse været benyttet, som en militærtaktisk strategi. Allerede tilbage i anden verdenskrig benyttede tyskerne sig af bombefly, hvor de bombede en række byer og mennesker. Et andet eksempel på dette, var da North Atlantic Treaty Organization (NATO) beordrede deres fly til at flyve i en højde af 4,5 kilometer, da de bombede serbiske fjender, i konflikten omkring Kosovo. NATO prioriterede i denne situation et voldsomt og omfattende angreb, frem for et præcist angreb som ikke risikerede civile tab i samme grad. Herefter blev NATO kritiseret for at prioritere deres infanteristers liv fremfor civiles (*Ohlin, J. D. 2013, s.28*).

Ohlin sætter også fokus på den manglende lovgivning, som skal stille klare regler op:

“If aggressive force can be deployed without risk, will more nations ignore the UN Charter (and customary law) prohibition on the use of force? In this vein, it is perhaps sufficient to note that the problem is not new and that nuclear weapons may also be used without risk. The solution to the nuclear dilemma was the deterrent rationale expressed in the Mutually Assured Destruction Doctrine, which became a reality once nuclear weapons proliferated. The coming proliferation of drone technology may well result in a new deterrence paradigm that provides an internal check on over-deployment of drone technology”. - Ohlin, J. D. 2013, s.29

Han retter også kritik mod retssager angående dronepiloters drab af civile, hvorpå de ikke bliver straffet, da der ikke findes nogen officielle regler og reguleringer på området.

“Proportionality in targeting is notoriously difficult to apply in reality. First, the standard requires judging the scenario from the perspective of the commander and the information available at her disposal. Secondly, the standard requires balancing the number of anticipated civilian deaths with the value of the military objective. But how is the value of the military objective to be translated into a precise number? Although philosophers and just war theorists have debated this question, there is almost no case law on the question. Also, some theorists question whether one can judge the value of the individual military target independent of the value of the overall war effort, potentially collapsing the distinction between jus in Bello and jus ad bellum”. - Ohlin, J. D. 2013 s.43

Hvilke påvirkninger kan droneangreb have på udviklingen af en nation?

Droneangreb foregår typisk ikke uden, at der er en aktiv væbnet konflikt i forvejen. Vi vælger at fokusere eksplicit på dronernes påvirkning af en nations udvikling. Kommende afsnit kommer derfor til at omhandle konsekvenserne efter droneangreb, hvor civile eksempelvis omkommer. Det kunne være en far til en familie på 10 der omkommer, og hvilke konsekvenser kan dette have for hele familien? Et droneangrebs ”collateral damage” er måske skyld i, at et offentligt uddannelsessted er blevet ødelagt. Hvordan påvirker dette udviklingen? Dette er nogle af de ting, som vi vil forsøge at berøre i kommende afsnit. Vi er bevidste om, at hvis det eksempelvis var et kampfly som slog en civil ihjel eller ødelagde et offentligt uddannelsessted, ville situationen være den samme, som hvis en drone havde udført angrebet. Vi mener dog alligevel, at det er en essentiel pointe at have med i dette projekt.

Når droneangreb på tragisk vis medfører civile omkomne, har det en stor konsekvens. Ikke kun for dem der angriber, men specielt for familierne der mister deres kære. Dronerne har fået sådan et ry, at efter et angreb, tør de civile ikke tjekke, om deres familiemedlemmer er omkommet. De civile lever nemlig i frygt for, at der kommer endnu et angreb. De frygter, at der kommer et ”follow-up strike”. (*Living under drones, chapter 3*). Et eksempel på dette i tidsskriftet ’Living under drones’; En interviewer forhørte sig hos en mand, som havde oplevet et droneangreb i Nord-Waziristan i Pakistan. Et angreb ramte en bil et par 100 meter foran

manden. Manden gik ud af sin bil, og debatterede med sig selv, om han skulle risikere sit eget liv, ved at tjekke om der var overlevende. Folk havde godt hørt om "follow-up strikes" i byen. Han tog chancen og gik hen og tjekkede. Han så en ven, som var blevet ramt af droneangrebet, men var stadig i live. Vennen som var såret, skreg af manden og sagde han skulle skynde sig væk, fordi der kom et "follow-up strike". Det gjorde der også, og folk ventede i over 20 minutter på at og hjælpe de sårede efter angreb nummer to, på grund af frygten for et tredje "follow-up strike".

"According to a health professional familiar with North Waziristan, one humanitarian organization had a "policy to not go immediately [to a reported drone strike] because of follow up strikes. There is a six hour mandatory delay." According to the same source, therefore, it is "only the locals, the poor, [who] will pick up the bodies of loved ones." - Living under drones; chapter 3

Dette citat fremlægger problematikken ved, at læger ikke er berettiget til at gå ind og hjælpe de sårede efter angrebet har fundet sted, før der er gået seks timer. Dette resulterer i, at de civile er nødsaget til at gå ind og 'rydde op'.

Disse "follow-up" strikes omtales også ifølge 'Living under Drones' tidsskriftet som "doubletap". "Doubletap" angreb bringer nogle moralske og juridiske bekymringer. Set i forhold til proportionalitets- og nødvendighedsprincippet, er det så overhovedet nødvendigt at lave et "doubletap" angreb? Derefter skal der overvejes, om det overhovedet er det værd, altså om det er proportionelt. Der bliver dræbt familiemedlemmer, nogle af disse familiemedlemmer er muligvis fædre, som typisk er hovedindkomsten for hele familien i disse områder. Omkommer han, er der ingen der kan sørge for familien længere, og derfor er familien til den omkomne potentielt også i fare.

Det kommer til at koste mange penge for de familier, der uheldigvis er bosiddende i et land, hvor der foregår væbnet konflikt. Lægeregninger for de sårede, psykologhjælp og indlæggelser på hospitaler koster mange penge. Nogle af ofrene skal også forflyttes, hvilket er dyrt - mange af familierne kom hurtigt til at betale 1000\$, ifølge Living under Drones tidsskriftet.

En 45-årig mand forklarede om hans episode med et drone angreb;

" A drone struck my home. I was at work at that time, so there was nobody in my home and no one killed. Nothing else was destroyed other than my house. I went back to see the home, but there was nothing to do— I just saw my home wrecked. I was extremely sad, because normally a house costs around 10 lakh, or 1,000,000 rupees [US \$10,593], and I don't even have 5,000 rupees now [US \$53]. I spent my whole life in that house. My father had lived there as well. There is a big difference between having your own home and living on rent or mortgage. I belong to a poor family and my home has been destroyed. and I'm just hoping that I somehow recover financially." - Living under drones, chapter 3

Dette citat eksemplificerer denne mands frustration og følgevirkningerne efter, at have mistet alt i et droneangreb.

Droneangreb kan ødelægge de civiles huse og bygninger. I nogle tilfælde bliver der også ødelagt uddannelsesinstitutioner som skoler mm. Børnene kan derfor ikke blive uddannet før skolerne er genopbygget, og så længe den væbnede konflikt foregår, bliver skolerne ikke genopbygget. Det formodes, at dette udskyder mulighederne for uddannelse for befolkningen, og hvilket kunne tænkes, at påvirke deres fremtidige og nuværende indtægt.

Er det amerikanske forsvars anvendelse af droner forsvarligt?

Følgende afsnit svarer på, om det amerikanske militær anvender droner på en forsvarlig og hensigtsmæssig måde, ved at præsentere to kritiske eksempler, illustreret af hhv. tidsskriftet *Living under Drones*, og NBC News. Det ene eksempel knytter sig til det amerikanske militærs handlen, og den tilhørende lovgivning. Der bliver taget udgangspunkt i det amerikanske militær, da der har været flere episoder, hvilket også fremgår af afsnittet, hvorpå USA har handlet uden tilstrækkelig information.

Et af de argumenter der henvender sig kritisk til USA's anvendelse af droner, er deres 'hurtige handlen'. Et eksempel på det amerikanske militærs handlen, som ikke stemmer overens med proportionalitetsprincippet, kan kobles til et af 'Central Intelligence Agency' (CIA) første droneangreb i 2002. Målet for angrebet var tre mænd, som angiveligt var mujahideens⁶. Desuden var en af de tre mænd, mistænkt for at være terrorgruppen Al-Qaedas leder, Osama bin Laden. En af de ligheder mellem den mistænkte person og bin Laden var hans højde (*Living under Drone, 2012*). Ifølge tidsskriftet *Living under Drones*, så antyder efterfølgende CIA rapporter, at dette var en af grundene til at CIA det efterfølgende år besluttede, at gøre de mistænkte til mål for armerede droner. Ydermere har rapporterne vist at den påklædning de mistænkte bar – lange klæder i stil med dem bin Laden formodes at have båret – også lå til grund for CIA's angreb på de mistænkte. Det har senere vist sig, at de tre mænd der blev slået ihjel under droneangrebet, var en del af den lokale civilbefolkning.

Ifølge en artikel fra John Sifton i artiklen; *A Brief History of Drones* - har USA's forsvarsministerium (Pentagon) sidenhen udtalt sig om angrebet;

"... *we're convinced that it was an appropriate target... we do not know yet exactly who it was...*" – Victoria Clark

Denne formulering antyder, at CIA ikke har haft styr på hvem der blev angrebet (*Sifton J. 2012*). Dette gør sig yderligere til kende ved, at Ilyas Kashmiri, et eftersøgt Al-Qaeda medlem, blev erklæret død i et droneangreb januar 2009. Al-Qaeda medlemmet blev igen erklæret død i september 2009, og selvsamme person stillede op til interview med en pakistansk journalist, blot en måned efter hans såkaldte død. Der er ifølge *Living under Drones*, adskillige eksempler på lignende tilfælde, hvor militante er blevet erklæret dræbt, og igen erklæret død for anden gang senere hen. Richard Engel og Robert Windrem fra NBC News, er kommet

---

⁶ Mujahideen; en militant person deltagende i Jihad, herunder i særdeleshed i forbindelse med assymmetrisk krigsførelse (Den store danske).

i besiddelse af uofficielle dokumenter, hvoraf det fremgår, at CIA ikke har det præcise dødsantal, forårsaget af droneangreb. Denne information kom fra en række klassificerede dokumenter, der beskrev 114 droneangreb over en 14 måneder lang periode, som startede i september 2010. Detaljerne i dokumenterne fremstod, ifølge Engel og Windrem, ikke som forventet (*Engel, R. & Windrem, R., 2013*).

Ud fra disse eksempler kan man konkludere at dronernes etiske problemstillinger ikke ligger i teknologien, men snarere militærets benyttelse af denne. Det faktum at det amerikanske militær, samt CIA, ikke ved hvem de dræber, eller hvor mange de dræber, må derfor betyde at det amerikanske militær bør skærpe lovgivningen, herunder indsamling af data om enkelte individer, i de områder hvor dronen opererer. Eksemplerne der indebærer, det at ramme de forkerte, samt at man ikke kender til hvor mange, eller hvem man har dræbt tyder derfor på at problemerne i høj grad ligger i anvendelsen af dronerne frem for teknologien.

Er anvendelsen af droner i strid med Just War teorien?

Vi vil i dette afsnit diskutere den etiske debat der kommer af 'just war' princippet og forbindelsen fra denne, til anvendelsen af droner i væbnet konflikt. Afsnittet beskæftiger sig hovedsageligt med den militærpolitiske politik, som blev, og bliver ført under Obamas Præsidentembede, da denne er den aktuelle og den mest essentielle ift. anvendelse af droner.

Obama tydeliggjorde eksplicit betydningen af Just War traditionen i sin Nobel Peace Prize takketale fra 2009;

"And over time, as codes of law sought to control violence within group, so did philosophers and clerics and statesmen seek to regulate the destructive power of war. The concept of a 'just war' emerged, suggesting that war is justified only when certain conditions were met: if it is waged as a last resort and in self-defense; if the force used is proportional; and if, whenever possible, civilians are spared from violence" – Barack Obama

"While the use of force is sometimes necessary, we will exhaust other options before war whenever we can, and carefully weigh the costs and risks of inaction." – Barack Obama

USA's anvendelse af droner i væbnet konflikt, opfordrer imidlertid til en anden opfattelse, da anvendelsen af droner ikke adskiller sig synderligt fra, anvendelsen af infanterister, luft- eller krydsermissilangreb, når det kommer til Just War teorien. Obama formulerer i sin tale, hvordan brugen af magt og krig er 'den sidste udvej'. Han ser krig såvel som væbnet konflikt, som noget der skal undgås hvis muligt, men ét faktum er; ved anvendelsen af droner i væbnede konflikter, så fortsætter Obama Memorandum of Notification akten, som blev underskrevet af daværende præsident George W. Bush, med hvilken giver CIA retten til at fange og dræbe medlemmer af Al-Qaeda som anticiperet selvforsvar, stort set overalt i verden (*McKelvey, T., 2014*). Obama har fortsat krigen mod Al-Qaeda og anvendt droner til at forfølge medlemmer af Al-Qaeda,

for at forhindre dem i at finde faste skjulesteder. Der er derforuden blevet dræbt et ukendt antal mistænkte med målrettede missiler, som desuden har medført i civile dødsfald (*Brunstetter, D. R., 2012*). Selvom det amerikanske militær påstår at have nået langt i nedkæmpningen af Al-Qaeda, så peger skeptikere imod den forbindelse der er mellem de civile dødsfald og stigende rekruttering af terrorister, samt den voksende tilstedeværelse af potentielt tilknyttede filialer i Afrika og Yemen, der tilsammen tyder på, at krigen mod ekstremisme langt fra er ved at blive vundet af droner (*Brunstetter, D. R., 2012*).

Yemen illustrerer et klart eksempel på hvor galt det kan gå. I 2007 var AQAP (Al-Qaeda in the Arabian Peninsula) et ekspanderende problem i Yemen, og USA valgte derfor at donere hundrede millioner dollars til den yemenske præsident Ali Abdullah Saleh - til træning, udstyr og amerikansk personel (*Foust, J., 2012*). USA gjorde foruden landet til den næstmest aktive slagmark for "surgical strikes" og droneoperationer efter Pakistan. Alligevel er der nu, efter flere væbnede tiltag mod AQAP, flere Al-Qaeda terrorister i Yemen end nogensinde (*Foust, J., 2012*).

USA's strategi mht. bekæmpelsen af terror handler primært om, at finde, fange og dræbe mistænkte, som angiveligt skulle være terrorister. Med dronen som midlet i denne strategi, så har det vist sig ikke at være det mest succesfulde. Siden USA drastisk forøgede deres brug af droner efter 9/11 i 2001, har de ikke været virkelig succesfulde med at sørge for, at terrorisme hverken er en voksende størrelse eller en reel trussel. Dronetaktikken har indtil videre resulteret i en masse dødsfald – mange associeret med Al-Qaeda, men også mange som ikke er associeret med Al-Qaeda (*The Bureau of Investigative Journalism; 2016*).

Realisering på forhånd

Obama har måske efterladt den meget kontroversielle anticiperede krig doktrin, som Bush startede; men han har skiftet den ud med en doktrin som ganske rigtigt, er billigere og mindre destruktiv, men som i realiteten er ligeså problematisk – den anticiperede droneangrebsdoktrin. Daniel R. Brunstetter udtrykker i sin artikel 'Can We Wage a Just Drone War?';

"What is worrisome in this shift is the recognition of a dangerous precedent being set: namely that low levels of force, such as drone strikes, bypass the bureaucratic hurdles that need to be navigated when seeking the right to wage war, making them very easy, perhaps too easy, to justify." – Daniel R. Brunstetter

Det bekymrende ved skiftet af doktrinerne, er netop ved etableringen af en destruktiv præcedens⁷. Obama administrationen har fokuseret på, hvordan det forløb med Bush doktrinen, og har derefter anerkendt at det er langt lettere at føre væbnede konflikter og lign. end den krig Bush førte. Dette har desværre den øjeblikkelige konsekvens, at flere angreb og væbnede konflikter bliver ført, fordi hele det bureaukratiske aspekt ved krig fjernes. Selv i sager hvor truslen faktisk ikke er imminent, kan man tillade sig at angribe uden alt for megen omtanke. Konflikten med Al-Qaeda er ikke en konventionel krig, hvor begge sider kæmper indtil

---

⁷ Praksis for hvordan en bestemt type sager eller problemer behandles, etableret ud fra fortilfælde af lignende karakter (Den store danske).

en vinder, eller hvor der bliver lavet en aftale om fred. Denne konflikt er en kamp mod en ideologi, hvilket betyder at alt – inklusive drone angreb – skal overvejes omhyggeligt.

Hvor er det, at principperne ved Just War traditionen kan hjælpe med at guide Obamas anvendelse af droner? Brunstetter sætter fokus på, at Just War principperne før i tiden blev misbrugt og manipuleret på sådan en måde, at stater kunne bøje kriterierne, og med dette retfærdiggøre næsten enhver form for magt anvendelse, der forfulgte underliggende statslige interesser. I forbindelsen med anvendelsen af droner, så mener Brunstetter at Obama har overvurderet dronernes egenskaber, for bedre at kunne opfylde principperne om proportionalitet - som vi også forklarede om tidligere i denne rapport – og overset det essentielle spørgsmål; er anvendelsen af droner bare endnu en måde, hvorpå USA kan blive ved med at udvide deres kamp mod Al-Qaeda til andre lande, uden det officielle samtykke af de lokale regeringer? Hvad Obama og administrationen har undladt at erkende er, at deres antciperede droneangrebsdoktrin mod Al-Qaeda og lign. organisationer, står i kontrast til de Just War standarder som retfærdiggør brugen af disse midler - som 'den sidste udvej'. Det var den retorik Obama brugte i sin Nobel Peace Prize takketale fra 2009 (*Brunstetter, D. R., 2012*).

Det at tillade det amerikanske forsvar og CIA, at overvåge og jage mennesker som de ikke kan identificere, at dræbe mennesker som opfører sig mistænkeligt uden at vide hvem de er, eller hvad deres intentioner er – følte hverken som forsvar eller som 'den sidste udvej'. Selvom den effektive dronetaktik bidrager til USA's "just cause" bekæmpelse af Al-Qaeda, så går den uden om kriteriet 'en sidste udvej', og desuden også nødvendighedsprincippet. Dette kan betyde at flere angreb vil finde sted, og som antallet af angreb stiger, vil der være større chance for "collateral damage". Uanset hvor effektive dronepiloterne er til at minimere civile dødsfald, så er det uundgåeligt, at civile vil blive slået ihjel i forbindelse med "collateral damage" – og der skal ikke mere end ét enkelt civilt dødsfald til, for at starte negative opfattelser af USA rundt omkring i verden, hvilket vil 'producere' endnu flere terrorister. Det er derfor vigtigt at minimere chancerne for at et scenarie som dette udspiller sig, og det er *derfor*, at det er så vigtigt at overholde "the notion of last resort", når man overvejer at foretage droneangreb.

Konklusion

Denne rapport giver indsigt i hvilke parter der taler for, og hvilke der taler imod, brugen af droner. Derudover hvilke taktiske, juridiske samt etiske problematikker, anvendelsen af dronen har medført.

Rapporten giver indblik i, hvorfor militæret anvender droner. Dette er bl.a. fordi dronen komprimerer OODA-loopet, er økonomisk attraktiv og mindsker risikoen for tab af egne enheder (i højere grad end f.eks. kampfly). Rapporten afdækker ydermere også hvorfor, at dronen er et taktisk stærkt redskab til udførelse af militæroperationer.

Rapporten klarlægger lovene omkring dronen som et transportmiddel, samt hvilke regler der gør sig gældende ved anvendelsen af dronen, i militære sammenhænge. Disse love bliver diskuteret, og der bliver vendt vrangen på de juridiske gråzoner, der forekommer ved anvendelsen af droner i væbnede konflikter.

Flere kritikere mener, at det er blevet for let at føre væbnet konflikt. Der er mange faktorer der spiller ind her, og de har alle den konsekvens at civile kan blive ofre for angreb. Drones fordele bliver diskuteret i forlængelse af kritikken, og der drages paralleller til de implikationer den samtidigt bringer.

Der er fokus på udviklingen af teknologien, indenfor moderne krigsførelse. Derfor kan det også forventes at normerne inden for krigsførelse, altid vil være under udvikling og forandring, men det er ikke kun normerne, som er en del af denne proces - lovgivningen har svært ved at følge med. Mange af de anvendte kilder i denne opgave, retter deres kritik mod lovgivningen, og mener at den er forældet og ikke præcis ift. Anvendelsen af droner i væbnet konflikt. Rapporten søger at klargøre den realitet, at proportionalitetsprincippet og nødvendighedsprincippet kan forekomme upræcist, da det er svært at afgøre hvornår en handling skal foretages. Med dette taget i betragtning, så bidrager de to principper alligevel markant til, at afgøre hvornår en militær handling kan være retfærdig samt nødvendig, og disse kan ikke undværes.

Rapporten giver ikke et entydigt svar på, hvad der er rigtigt eller forkert, samt om anvendelsen af droner skal ulovliggøres eller ej. Rapporten søger som udgangspunkt at danne et overblik over emnet, og belyse de problematikker der forekommer ved anvendelsen af droner i væbnet konflikt. Personligt mener vi, at fordelene ved dronen som militært værktøj, opvejer de ulemper og problematikker, som også er forbundet med anvendelsen af dronen i væbnede konflikter.

Ideoplæg

Med hensyn til vores visuelle præsentation, har vi tænkt os at udforme en fysisk plakat med et billede af en drone. Ydermere så skal plakaten skabes i samme stil som præsident Barack Obamas tidligere og velkendte valgplakat med titlen: CHANGE. Vi vil tilføje ordet; CHANGE, et spørgsmålstegn, da vores opgave stiller sig kritisk over for hans brug af droner. I stedet for billedet af Obama, skal der være et billede af en drone. Plakaten skal stadig indeholde de samme farver, som benyttet i Obamas valgplakat. Vi ønsker at sende et billede af, hvilken forandring dronen har haft på moderne krigsførelse, og hvilken rolle, Obama har haft på denne - da han ikke ligger skjul på, at han er en af dem, der har taget denne teknologi til sig. Dette uddyber vi endvidere i rapporten. Den visuelle præsentation har til formål at give et visuelt billede af vores rapport som en helhed. Her vil man hurtigt kunne få et indblik i, hvad vores opgave handler om, og hvilke problematikker der her er inddraget, bare ved at kigge på plakaten.

Litteraturliste

Bøger og journaler;

- Henriksen, A. & Ringmose, J. (2013) Dronerne er her! Strategiske, retlige og etiske konsekvenser. København: Vesterkopi AS.
- Ringmose, Jens. (2013) Danske droner - en nuancering af debatten om ubemandede fly. København: Forsvarsakademiets forlag.
- Zaloga, Steven. (2008) Unmanned Aerial Vehicles: Robotic Air Warfare 1917-2007. New York: Osprey Publishing.
- Gregory, Derek. (2011) The Everywhere War: The Geographical Journal, 2011. på <http://onlinelibrary.wiley.com/molly.ruc.dk/doi/10.1111/j.1475-4959.2011.00426.x/abstract>.
- (1949) The Geneva Conventions of 12 August 1949. Geneve, Schweiz: International Committee of the Red Cross.
Fundet på <https://www.icrc.org/eng/assets/files/publications/icrc-002-0173.pdf>
- Espersen, O. & Harhoff, F. . & Spiermann, O. . (2002) Folkeret. København: Jurist- og Økonomiforbundets forlag.
- Randris, Rasmus. (23/05/2012) Terror eller frihedskamp. Ibog: Systime.

Internetartikler;

- Dansk lovgivning. (02/25/2016). Regler vedrørende flyvning med droner i Danmark. *Droner.dk*. Fundet [04/10/2016]. På <http://droner.dk/regler-for-droneflyvning>
- Vedel Kessing, Peter. (06/06/2013). Droner. *Institut for menneskerettigheder*. Fundet [04/10/2016]. På <http://menneskeret.dk/emner/krig-terrorisme/droner>
- Sifton, John . (2012) A Brief History of Drones: TheNation, 2012. Fundet d. 06/02/2016 på <http://www.thenation.com/article/brief-history-drones/>.
- Brinck, Christian. (13/12/2005). KRIGENS LOVE OG KONVENTIONER. *VidBase*. Fundet [04/10/2016]. På: <http://130.225.180.61/cfje/VidBase.nsf/ID/VB01056846>
- Weper, Torsten. (2003) Krigens beskidte våben: Information, 2003. på <https://www.information.dk/2003/03/krigens-beskidte-vaaben>
- Engel, R. & Windrem, R. . (2013) CIA didn't always know who it was killing in drone strikes, classified documents show: NBC News, 2013. Fundet d. 06/02/2016 på <http://investigations.nbcnews.com/news/2013/06/05/18781930-cia-didnt-always-know-who-it-was-killing-in-drone-strikes-classified-documents-show>.

- Bergen, P. & Rowland, J. (2012) A dangerous new world of drones: CNN, 2012. Fundet d. 05/31/2016 på <http://edition.cnn.com/2012/10/01/opinion/bergen-world-of-drones/>.
- Cohen, Matthew. (2015) Is Drone Warfare Ethical?: The Stanford Daily, 2015. Fundet d. 05/10/2016 på <http://www.stanforddaily.com/2015/02/16/is-drone-warfare-ethical/>
- Shane, Scott. (2012) The Moral Case for Drones: The New York Times, 2012. Fundet d. 05/11/2016 på <http://www.nytimes.com/2012/07/15/sunday-review/the-moral-case-for-drones.html>
- Larsen, T. M. (2014) Problemstillinger omkring brugen af droner: Faktalink, 2014. på <http://www.faktalink.dk/titelliste/droner/problemstillinger-omkring-brugen-af-droner>
- Jensen, A. & Mundo, G. d. (2011) Libyen: Leksikon.org, 2011. på <http://www.leksikon.org/art.php?n=3083>
- Albert Jensen. (2011) Geneve Konventionerne: Leksikon.org, 2011. på <http://www.leksikon.org/art.php?n=4935>
- Isikoff, Michael . (2013) Justice Department memo reveals legal case for drone strikes on Americans: NBC News, 2013. Fundet d. 06/02/2016 på <http://investigations.nbcnews.com/news/2013/02/04/16843014-justice-department-memo-reveals-legal-case-for-drone-strikes-on-americans>.
- Bowcott, Owen. (2012) Drone strikes threaten 50 years of international law, says UN rapporteur: The Guardian, 2012. på <http://www.theguardian.com/world/2012/jun/21/drone-strikes-international-law-un>
- Wike, R. & Stokes, B.. & Poushter, J.. (2015) 1. America's Global Image: PewResearchCenter, 2015. Fundet d. 04/11/2016 På <http://www.pewglobal.org/2015/06/23/1-americas-global-image/>
- Brunstetter, D. R. (2012) Can We Wage a Just Drone War?: *The Atlantic*, 2012. Fundet d. 23/05/2016 på <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/07/can-we-wage-a-just-drone-war/260055/> .
- Boone, J. & Rasmussen, S. E. (2016) US drone strike in Pakistan kills Taliban leader Mullah Mansoor: *The Guardian*, 2016. Fundet d. 05/25/2016 på <http://www.theguardian.com/world/2016/may/21/us-airstrike-taliban-leader-mullah-akhtar-mansoor>.
- Ruder, Eric. (2013) Remote Control Warfare. Some Sixty US Drone Bases around the World: *GlobalResearch*, 2013. Fundet d. 05/24/2016 på <http://www.globalresearch.ca/remote-control-warfare-some-sixty-us-drone-bases-around-the-world/5330325>.
- Foust, Joshua. (2012) What We Misunderstand About Drones: *The Atlantic*, 2012. Fundet d. 23/05/2016 på <http://www.theatlantic.com/international/archive/2012/06/what-we-misunderstand-about-drones/257778/> .
- McKelvey, Tara. (2014) CIA interrogation report: An expert guide: *BBC NEWS*, 2014. Fundet d. 23/05/2016 på <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-30406735>.

- Larsen, T. M. (11/01/2014). Droner. Faktalink. Fundet [03/30/2016]. På <http://www.faktalink.dk/tilliste/droner/hele-faktalinket-om-droner>
- Finnegan, P. (07/17/2014). Teal Group Predicts Worldwide UAV Market Will Total \$91 Billion in Its 2014 UAV Market Profile and Forecast. Teal Group. Fundet [03/30/2016]. På <http://www.tealgroup.com/index.php/about-teal-group-corporation/press-releases/118-2014-uav-press-release>
- Forsvarsministeriet, Forsvarsministeriet. (2016) Krig/Væbnet Konflikt: Forsvarsministeriet, 2016. På <http://www.fmn.dk/videnom/Pages/Krigvaebnetkonflikt.aspx>.
- Cohen, Matthew. (2015) Is Drone Warfare Ethical?: The Stanford Daily, 2015. Fundet d. 05/10/2016 på <http://www.stanforddaily.com/2015/02/16/is-drone-warfare-ethical/>
- Ruder, Eric. (2013) The remote control war: *socialistworker.org*, 2013. på <http://socialistworker.org/2013/04/04/remote-control-war>.
- Callam, Andrew . (2010) Drone Wars: Armed Unmanned Aerial Vehicles: *International Affairs Review*, 2010. på <http://www.iar-gwu.org/node/144>.
- Martin, Lockheed . (2016) mobile Ground Control Station (mGCS): *Lockheed Martin*, 2016. på <http://www.lockheedmartin.com/us/products/cdl-systems/mgcs.html>.
- Howard , Courtney . (2013) Flexible & integrated unmanned command & control: *Military Aerospace*, 2013. på <http://www.militaryaerospace.com/articles/print/volume-24/issue-11/special-report/flexible-integrated-unmanned-command-control.html>.
- Obama, Barack. (2013) Obama's Speech on Drone Policy: *The New York Times*, 2013. på http://www.nytimes.com/2013/05/24/us/politics/transcript-of-obamas-speech-on-drone-policy.html?_r=0.
- Chambers III, J. W. (2000) Command and control: *The Oxford Companion to American Military History*, 2000. på http://www.encyclopedia.com/topic/Command_and_control_systems.aspx.
- Brix, Lise. (2015) For og imod: Skal vi bruge droner i krig?: *Videnskab.dk*, 2015. På <http://videnskab.dk/kultur-samfund/og-imod-skal-vi-bruge-droner-i-krig>.
- Ackerman, Spencer. (2013) Tiny, Suicidal Drone/Missile Mashup Is Part of U.S.' Afghanistan Arsenal: *Wired Magazine*, 2013. Fundet d. 19/05/2016 på <https://www.wired.com/2013/03/switchblade-afghanistan/>.
- McLean, Wayne . (2014) Drones are cheap, soldiers are not: a cost-benefit analysis of war: *The Conversation*, 2014. Fundet d. 18/05/2016 på <http://theconversation.com/drones-are-cheap-soldiers-are-not-a-cost-benefit-analysis-of-war-27924>.
- Sanborn, J. K. (2015) Marines get a closer look at Black Hornet micro drone: *MarineCorpsTimes*, 2015. Fundet d. 19/05/2016 på <http://www.marinecorpstimes.com/story/military/tech/2015/09/22/marines-get-closer-look-black-hornet-micro-drone/72635758/>.

- (02/16/2016). Modstandsbevægelse. *Den store danske*. Fundet [05/19/2016]. På [http://denstoredanske.dk/Geografi_og_historie/Milit%C3%A6re_forhold_og_krigshistorie/Anden_Verdenskrig/modstandsbev%C3%A6gelse].
- Andersen, Nikolaj. (02/24/2014). Baggrund. *Den retfærdige krig*. Fundet [05/19/2016]. På [<http://baggrund.com/den-retfaerdige-krigs-teori/>].
- Henriksen, Lars . (28/09/2009). Bliver Afghanistan det nye Vietnam?. *Lektoren*. Fundet [05/19/2016]. På [<http://lektoren.dk/bliver-afghanistan-et-nyt-vietnam/>].
- Moseley, Alexander. (06/06/2013). Just War Theory. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Fundet [05/19/2016]. På [<http://www.iep.utm.edu/justwar/>].
- Brix, L.. (2015) Forskere vil have EU til at lave regler for droner: Videnskab.dk, 2015. På <http://videnskab.dk/teknologi/forskere-vil-have-eu-til-lave-regler-droner>.
- Wike, R. & Stokes, B.. & Poushter, J.. (2015) 1. America's Global Image: PewResearchCenter, 2015. Fundet d. 04/11/2016 På <http://www.pewglobal.org/2015/06/23/1-americas-global-image/>.
- The Bureau of Investigative Journalism (08/10/2016) Get the data: Drone wars. Fundet d. 04/11/2016 På <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1NAfjFonM-Tn7fziqiv33HIGt09wgLZDSCP-BQaux51w/edit?usp=sharing>
<https://www.thebureauinvestigates.com/2011/08/10/pakistan-drone-strikes-the-methodology2/>
- Ebdrup, Niels. (02/15/2012). Hvad er hermeneutik? *Kultur & Samfund*. Fundet [04/24/2016]. På <http://videnskab.dk/kultur-samfund/hvad-er-hermeneutik>
- Walsh, J. I. (2013) Lawfare: The Effectiveness of Drone Strikes in Counterinsurgency and Counterterrorism Campaigns: *Cfr.org*, 2013. på <http://www.cfr.org/united-states/lawfare-effectiveness-drone-strikes-counterinsurgency-counterterrorism-campaigns/p31701>.
- Byman, D. L. (2013) Why Drones Work: The Case for Washington's Weapon of Choice: *Brookings*, 2013. på <http://www.brookings.edu/research/articles/2013/06/17-drones-obama-weapon-choice-us-counterterrorism-byman>.
- Kuo, Isaac. (2013) The Ethical Performance of Drones, fundet d. 02/05/2016 på [http://illumin.usc.edu/assets/submissions/799/Ethics%20-%20Isaac%20Kuo%20\(Portfolio%20Version\).pdf](http://illumin.usc.edu/assets/submissions/799/Ethics%20-%20Isaac%20Kuo%20(Portfolio%20Version).pdf)
- Arkin, Ronald (2012), The Case for Ethical Autonomy in Unmanned Systems, Atlanta, Georgia fundet på d. 02/05/2016 http://www.cc.gatech.edu/ai/robot-lab/online-publications/Arkin_ethical_autonomous_systems_final.pdf

Tidsskrifter;

- R. Harris, Whitney. (10/08/2010). Drones under international law. *Washington University Law*. Fundet [04/10/2016]. På <http://law.wustl.edu/harris/documents/OConnellFullRemarksNov23.pdf>
- J. Vogel, Ryan. (12/01/2010). DRONE WARFARE AND THE LAW OF ARMED CONFLICT. *Tidsskrift*. Fundet [04/10/2016]. På <http://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=781006013127075086086075109125092109058027047084089074075020087109111107010082067076100027018126119126005099099016014099072071106017028001034094015124067002083011048064000072087124111012117001072085090125066024122070113082127118024106124078098104026&EXT=pdf>
- Strawser, B. J. (2010) Moral Predators: The Duty to Employ Uninhabited Aerial Vehicles: *Journal of Military Ethics*, 9/2010(4). Fundet d. 11/04/2016 på <http://www-tandfonline-com.molly.ruc.dk/doi/pdf/10.1080/15027570.2010.536403>
- Alston, Phillip (2010), "Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Addendum: Study on Targeted Killings" Fundet på <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/14session/A.HRC.14.24.Add6.pdf>
- Jai C. Galliot Ph.D. Cand. (2013) Killing by Remote Control: The Ethics of an Unmanned Military, *Journal of Military Ethics*, 12:3, 278-280, DOI: 10.1080/15027570.2013.848090
- Jai C. Galliot (2012) VIEWPOINT ARTICLE CLOSING WITH COMPLETENESS: THE ASYMMETRIC DRONE WARFARE DEBATE, *Journal of Military Ethics*, 11:4, 353-356, DOI: 10.1080/15027570.2012.760245
- P.W. Singer (2010) The Ethics of Killer Applications: Why Is It So Hard To Talk About Morality When It Comes to New Military Technology?, *Journal of Military Ethics*, 9:4, 299-312, DOI: 10.1080/15027570.2010.536400
- Joseph O. Chapa (2015) Drones and the Ethics of Targeted Killing, *Journal of Military Ethics*, 14:3-4, 284-286, DOI: 10.1080/15027570.2015.1127719
- Maurer, Peter . (2013) The use of armed drones must comply with laws: *ICRC*, 2013. på <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/interview/2013/05-10-drone-weapons-ihl.htm>.
- Gregory, D. (2011) *Theory, Culture & Society* (SAGE, Los Angeles, London, New Delhi, and Singapore), Vol. 28(7- 8): 188-215, DOI: 10.1177/0263276411423027
- Brunstetter D. & Braun M. (2011) The Implications of Drones on the Just War Tradition, *Ethics and International Affairs Journal* pp. 337-358, Vol. 25;No. 3 Carnegie Council for Ethics in International Affairs, DOI:10.1017/So8926794110000281
- International human rights and conflict resolution clinic (Stanford Law School) and global justice clinic (NYU School of Law)(September, 2012), living under drones: death, injury, and trauma to civilians from us drone practices in Pakistan Fundet d. 04/11/2016 på <http://chrgi.org/wp-content/uploads/2012/10/Living-Under-Drones.pdf>

- (2015) F-35 Lightning II Program Fact Sheet Fundet d. 04/04/2016 på http://www.jsf.mil/news/docs/20160324_Fact-Sheet.pdf
- Henriksen, Lars. (15/07/2006). Hvornår er en krig en krig?. *Kristlig Dagblad*. Fundet [05/27/2016]. På <http://www.kristeligt-dagblad.dk/udland/hvorn%C3%A5r-er-en-krig-en-krig>.
- Nordstrøm, Steen . (08/07/2005). Væbnede konflikter og deres årsager. *JP Explorer / Ekspeditioner / Kloden og klimaet / Indsigt*. Fundet [05/27/2016]. På <http://viden.jp.dk/explorer/ekspeditioner/klimaet/indsigt/temaartikler/default.asp?cid=7630>.
- Lindlaw, Scott (2008), "Predator Pilots' Stress Far from Remote", The Associated Press, Aug. 8, <http://www.lvrj.com/news/26412169.html>
- Grossman, Dave (1995), On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society set i Is it Morally Right to Use Unmanned Aerial Vehicles in War, 285.
- Kahn, Paul. W (2002), "The Paradox of Riskless Warfare", 2002, *Philosophy Public Policy Quarterly*, 22(3) (Summer 2002)
- Alston, Phillip (2010), "Report of the Special Rapporteur on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions, Addendum: Study on Targeted Killings"
- Strawser, B. J. (2010) Moral Predators: The Duty to Employ Uninhabited Aerial Vehicles: *Journal of Military Ethics*, 9/2010(4). Fundet d. 11/04/2016 på <http://www-tandfonline-com.molly.ruc.dk/doi/pdf/10.1080/15027570.2010.536403>.
- AeroVironment, Switchblade. *Unmanned Aircraft Systems*. Fundet [05/19/2016]. På https://www.avinc.com/uas/small_uas/switchblade/
- Eustis, Susan. (2016) Military Drones: Market Shares, Strategy, and Forecasts, Worldwide, 2016 to 2022.: *WinterGreen Research*, 2016. Fundet d. 05/19/2016 på <http://www.wintergreenresearch.com/military-drones>
- Bilmes, L. J. . (2013) The Financial Legacy of Iraq and Afghanistan: How Wartime Spending Decisions Will Constrain Future National Security Budgets: *Harvard Kennedy School*, 2013. Fundet d. 18/05/2016 på <https://research.hks.harvard.edu/publications/workingpapers/citation.aspx?PubId=8956>.

Videoer;

- (ICRC), I. C. o. t. R. C.. (2014) Rules of war (in a nutshell): Youtube, 2014. på <https://www.youtube.com/watch?v=HwpzzAefx9M>.
- Gregory, Derek . (2014) Drones & The everywhere war: Geografie OSU, 2014. på <https://www.youtube.com/watch?v=ZQ7FL3yDrS0&nohtml5=False>.
- NBCNews (4. Februar 2013) Justice Department memo reveals legal case for drone strikes on Americans: NBCNews,. Fundet d. 03/11/2016 på <http://www.nbcnews.com/video/nightly-news/50711278#50711278>

Statistikker;

- Foundation, N. A. (2014) US Drone strikes: Reuters, 2014. på <http://www.thesleuthjournal.com/wp-content/uploads/2014/04/drone-strikes.jpg>
- Casualty estimates. *The Bureau of Investigative Journalism*. Fundet [23/05/2016]. På <https://www.thebureauinvestigates.com/category/projects/drones/drones-graphs/>

Taler

- Obama, Barack. (2010) Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize: *Office of the Press Secretary*, 2010. Fundet d. 23/05/2016 på <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize>.
- Obama, B. H. (2013). Obama's Speech on Drone Policy. Tale holdt ved National Defense University, Washington DC. Fundet d. 25/05/2016 på <http://www.nytimes.com/2013/05/24/us/politics/transcript-of-obamas-speech-on-drone-policy>

